

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK POLITOLOGIJE

**PRAVA I SLOBODE RANJIVIH SKUPINA:
STUDIJA SLUČAJA BORACA U BRČKO DISTRITU
BOSNE I HERCEGOVINE**
-magistarski rad-

Kandidat
Senad Alić
Broj indeksa: 981/II-PIR

Mentor
Prof.dr.Damir Kapidžić

Sarajevo, novembar,2019.

2019

Senad Alić Prava i slobode ranjivih skupina :studija slučaja boraca u Brčko distrikt Bosne
i Hercegovine

UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK POLITOLOGIJA

**PRAVA I SLOBODE RANJIVIH SKUPINA:
STUDIJA SLUČAJA BORACA U BRČKO DISTRIKTU
BOSNE I HERCEGOVINE
-magistarski rad-**

Kandidat
Senad Alić
Broj indeksa: 981/II-PIR

Mentor
Prof.dr.Damir Kapidžić

Sarajevo, novembar,2019.

Sadržaj

UVOD.....	5
1.TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	10
1.1 . <i>Problem istraživanja.....</i>	11
1.2 . <i>Predmet istraživanja.....</i>	12
1.3 . <i>Teorijska osnova istraživanja.....</i>	13
1.4 . <i>Ciljevi istraživanja.....</i>	13
1.4.1. <i>Naučni ciljevi istraživanja.....</i>	14
1.4.2. <i>Društveni ciljevi istraživanja.....</i>	14
1.5 . <i>Sistem hipoteza.....</i>	15
1.6 . <i>Način istraživanja.....</i>	15
1.7 . <i>Naučna i društvena opravdanost istraživanja.....</i>	16
1.8 . <i>Vremenski plan istraživanja.....</i>	17
2. DEMOKRATIJA , HUMANIZAM, LJUDSKA PRAVA I SLOBODE.....	18
2.1 . <i>Temeljne vrijednosti demokratije.....</i>	19
2.2 . <i>Istorija kao napredovanje ideje o slobodi.....</i>	21
2.3 . <i>Prava i slobode kao element ustava i faktor ograničavanja vlasti.....</i>	22
2.4 . <i>Povelje, deklaracije i konvencije o ljudskim pravima.....</i>	24
2.5 . <i>Totalitarizam i borba za ljudska prava.....</i>	26
2.6 . <i>Problemi ustavnog regulisanja, zaštite i ostvarivanja prava i sloboda.....</i>	27
2.7 . <i>Intelektualna i moralna autonomija kao osnov građanskih prava i dužnosti.....</i>	28
2.8 . <i>Međunarodni i politički aspekti ljudskih prava.....</i>	30

3. BORCI KAO RANJIVA KATEGORIJA STANOVNOSTVA U POSTDEJTOSKOJ BOSNI I HERCEGOVINI.....	32
3.1 . <i>Demobilisano borci</i>	33
3.2 . <i>Ratni vojni invalidi</i>	34
3.3 . <i>Porodice poginulih boraca</i>	34
3.4 . <i>Osnovna prava</i>	35
3.5 . <i>Dopunska prava</i>	36
4. REALNI OKVIR ZA OSTAVRIVANJE PRAVA BORACA U LEGISLATIVI BIH.....	40
4.1 . <i>Katalog prava boraca/ ustav BiH/</i>	44
4.2 . <i>Prava iz Evropskih konvencija</i>	46
4.3 . <i>Međunarodni pakt o ekonomskim,socijalnim i kulturnim pravima</i>	48
4.4 . <i>Politička prava /sloboda izražavanja, mišljenja, savjesti i vjeroispovjesti, udruživanja i slobodu mirnog okupljanja/</i>	50
5. KRŠENJE PRAVA BORACA U DISTRIKTU BRČKO.....	52
5.1 . <i>Kršenje prava na obrazovanje boraca</i>	55
5.2 . <i>Kršenje prava i oblici diskriminacije u odnosu na ostale gradjane</i>	56
5.3 . <i>Kršenje prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite boraca</i>	57
5.4 . <i>Kršenje uslova opšte jednakosti</i>	59
5.5. <i>Rezultati ankete boraca Brčko distrikta o njihovom statusu, položaju, pravima i slobodama</i>	60

6. MEDIJI I PRAVA BORACA.....	65
6.1 . <i>Mediji i ljudska prava /međunarodna legislativa i praksa/.....</i>	66
6.2 . <i>Mediji, ljudska prava i javnost.....</i>	68
6.3 . <i>Etičke dimenzije medijskog izvještavanja o borcima u BiH.....</i>	69
7. PERSPEKTIVA PRAVA BORACA.....	71
7.1 . <i>Prava boraca kao pretpostavka gradjanske ravnopravnosti.....</i>	72
7.2 . <i>Nužnost promjena i preporuke za promjena odnosa prema pitanjima ljudskih prava /posebno boraca/.....</i>	73
7.3 . <i>Stvaranje koncepta demokratskog društva kao zajednice ravnopravnih ljudi - međusobno različitih,ali jednak vrednosti.....</i>	75
8. ZAKLJUČAK.....	77
9. BIBLIOGRAFIJA.....	80

UVOD

Ljudska prava su prava koja svako ljudsko biće stiče svojim postojanjem, nezavisno od države u kojoj živi, pa čak i ako bi živilo izvan države. Ljudska prava nisu pozitivno-pravnog, već *moralnog* porijekla jer potiču iz normativnog poretka koji je iznad države. Ona su civilizacijski normativni standardi koji izražavaju zahtjeve u pogledu ophođenja prema ljudskim bićima. Ljudska prava predstavljaju grupu zahtjeva koji izražavaju vrijednosti koje pripisujemo ljudskim bićima kao slobodnim i djelatnim subjektima, odnosno kao moralnim osobama.

Prava čovjeka i državljanina su oznaka onih prava što ih sva ljudska bića imaju činjenicom da egzistiraju kao takva (prava čovjeka), a politička ih zajednica ustanavljuje za zaštitu pojedinaca u njihovoj slobodnoj djelatnosti (prava državljanina). Prava čovjeka se u načelu pozivaju na *prirodno pravo*, dok su prava državljanina odatle izvedena i načelno kodificirana pozitivnim *zakonodavstvom*.

Istorija prirodno-pravnih teorija (od stoika do Fichtea) ujedno je i povijest nastojanja oko garancije za prava čovjeka i državljanina. Prekretnice u ustanovljenju liste opšte obaveznih prava čovjeka i državljanina čine *Medinska povelja* (624.), *Magna Charta Libertatum* (1215.), *Petition of Right* (1628.) i *Habeas Corpus Act* (1679.). Većina ovih dokumenta donesena je pod političkim pritiskom od strane barona, ali koji sadržajem postaju mjerom za kasnije dokumente. U punom smislu prava čovjeka i državljanina postaju značajna u 18. vijeku u periodu građanskih revolucija. Na to ukazuju najznačajniji dokumenti tog vremena: *Bill of Rights* države Virginije (1776.god.) i posebno, francuska *Deklaracija o pravima čovjeka i državljanina* (1789.). Ovdje je riječ o deklaracijama koje ulaze u ustave novih država i postaju, pozivajući se na *prirodno pravo*, elementima pozitivnog prava.

Odnos čovjeka i političke vlasti, slobode i autoriteta, prava i sile je prastara tema. Zapadnoevropska civilizacija i mnoga umjetnička djela koja su nastala u tom civilizacijskom krugu ili pod njegovim uticajem zasnivaju se naročito na naglašavanju uloge individue koja se formira kao ličnost i stiče politički subjektivitet kao građanin, tj. učestvuje u životu i u javnim poslovima svoje zajednice.

U civilizacijski krug kome pripadaju ova djela mogu se i moraju locirati najvažniji momenti razvitka ličnosti do razmjera koje prevazilaze karakter pojedinačnog i lokalnog i utiču na oblikovanje političkih i pravnih sistema zasnovanih na principu prava i sloboda čovjeka i građanina. Taj razvitak se oslanjao i na jednu crtu inherentnu ljudskoj prirodi, tj. da čovjek teži slobodi, a otežavan je ili onemogućavan autokrativnim društvenim ustanovama, političkim apsolutizmom, odnosno despotizmom i rigidnom socijalnom i političkom kontrolom, što se proteže sve do u naše vrijeme i očigledno će još zadugo karakterisati mnoga ljudska društva.

Veliku prepreku ka formiranju slobodnih ličnosti i uspostavljanju sistema građanskih i političkih prava i sloboda predstavljaju autoritarne političke kulture i njima svojstveni obrasci ponašanja. Prepostavka za formiranje ljudi i ličnosti nije samo širenje znanja i obrazovanja nego i sticanje političkog subjektiviteta koji se ogleda u statusu građanina i obrazca ponašanja, koje zahtijeva participativna i tolerantna demokratska politička kultura.

Širenje sloboda i razvijanje ideje o slobodi kao okosnici organizacije društva uslov je bez koga nema neophodnih prepostavki za razvijanje ličnosti ni za slobodu stvaralaštva. To je uslov bez koga nema napredovanja društva. Bez uslova za obrazovanje snažnih ličnosti koje će se odlikovati težnjom ka intelektualnim traženjima i moralnom autonomijom ne može ni jedno društvo napredovati. Može se reći da je najvažniju crtu u posljednjih nekoliko vijekova razvitka političkog društva predstavljalo upravo napredovanje na planu čovjekovih prava i sloboda u odnosu na prošle epohe. Međutim, upravo u moderno doba najveće tehnološke razvijenosti došlo je i do najvećih varvarstava i zločina prema čovjeku i čovječanstvu. Isto tako, u naše vrijeme dolazi i do tzv. masovnog društva, koje opet čovjeka obezličuje, depersonalizuje. To nam sve pokazuje da su položaj čovjeka, njegova prava i slobode, jedan od suštinskih kriterijuma za ocjenjivanje doprinosa bilo koje epohe napredovanja ljudskog društva.

Prava i položaj građanina u jednom političkom sistemu mogu biti postavljeni na različite teorijske i ideološke osnove, pa su onda i modaliteti institucionalnih rješenja i konkretnih prava različiti. Time će se ova master teza posebno baviti, naravno iz domena bh zbilje, s posebnim osvrtom na zajednicu distrikta Brčko. Kroz cjelokupnu istoriju političke i pravne filozofije mogu se zapaziti dvije struje.

Jedna je polazila od toga da se u ime izdizanja čovjeka od nižeg ili čak životinjskog i instinktivnog ka društvenom i moralnom biću, mora državi dati potpuna kontrola nad njegovim vaspitanjem i ponašanjem, jer bez spoljne prinude države ili crkve, čovjek ne bi bio za to sposoban. Toj struji pripadaju veliki mislioci kao Platon, Avgustin, Hobs i Hegel, čije ideje mnogobrojni vlastodršci koriste radi odbrane autoritarizma.

Drugu struji predstavljaju mislioci koji smatraju da je čovjek po prirodi društveno biće, obdareno razumom kojim može shvatiti prirodu svoga položaja prava i dužnosti na kojima se zajednica može temeljiti. U ovu grupu spadaju Aristotel, Akvinski, Lock, Ruso, Kant, Marks i Mill.

Kakva god da je bila teologija ili ideologija kojom se opravdavalo vladanje jednih i obaveza pokornosti drugih, zaključak je bio nekada izričit, danas sve više implicitan - da su prava i slobode podareni, stvar dobre volje i uviđajnosti ili procjene cjelishodnosti takve mjere od strane onih koji *prava daju*. I zbog navedenog se govorilo, da takvi širokogrudi akti moraju biti praćeni zahvalnošću i smjernošću onih kojima su *prava podarena*.

I u naše vrijeme moguće su pojave da absolutna lična vlast jednoga ograniči slobodu ili oteža, pa čak i ugrozi živote svih ostalih, da oligarhijske strukture monopolisu odlučivanje u ime društva i da stvaralaštvo zauzdaju vjerujući da će služiti zadatim ciljevima, a ispostavi se da ono vene i ne može ponuditi adekvatne alternative izlaska društva na put napretka i blagostanja.

U demokratskoj teoriji i u kontekstu demokratskih institucija, prava i slobode se u principu tretiraju kao granica koju vlast ne bi smjela da prekorači ako hoće da se drži uloge koja je u skladu sa demokratskim koncepcijama. Prava i slobode dakle, nisu nešto što se po volji vlasti sužava ili eventualno širi, nego osnovna determinanta sistema, opšti okvir u odnosu na koji svoje djelovanje mora podesiti i ograničiti svaka vlast. Granice vlasti se preciziraju ustavom, ali to nikako ne znači da promjenom ustava vlast može arbitrarno ograničiti ta prava a da time ne potkopa svoju legitimnost. Gaženjem čovjekovih prava i sloboda, vlast vrši uzurpaciju na koju je dozvoljeno uzvratiti otporom ugnjetavanju, kako su to isticali Lock i Ruso, i koje je kao jedno od najosnovnijih prava proklamovala Francuska revolucija.¹

---

¹ Nuhanović, Asad, 2005. Demokratija, mediji, javnost: ogled o slobodi i jednakosti. Sarajevo: Promocult.

Demokratija se, sama po sebi, ne svodi na ljudska prava, ali ju je teško zamisliti bez poštovanja ljudskih prava, od kojih su neka upravo pravo na demokratiju, na učešću građana u obrazovanju vlasti, dok su druga postojanje sloboda koje stvaraju *demokratsku klimu*, kao što su npr. sloboda izražavanja i udruživanja, i dr. Pored toga, ljudska prava na neki način koriguju demokratiju, ako se ona shvati u najvulgarnijem smislu kao vladavina trenutne većine.

Ideja ljudskih prava potiče od shvatanja o urođenom čovjekovom dostojanstvu iz koga proističu neka osnovna i neotuđiva prava i slobode, koje nikakva vlast ne daruje niti može da oduzme. Zato je načelo nediskriminacije toliko važno za uvažavanje ljudskih prava. Naravno, ljudska prava se koriste u zajednici i čovjek ih ne može sebično, neograničeno i neodgovorno koristiti. Sva ona skupa i pojedina od njih, moraju biti podvrgnuta nekim ograničenjima koja odražavaju i štite interes drugih ljudi i cijele zajednice, ali je praksa pokazala da je od velikog značaja spriječiti zloupotrebu ove mogućnosti od strane *nedemokratskih* režima, koji vole da se poistovjećuju s interesima cijele zajednice i da u njeno ime ukidaju i ograničavaju sva ona prava koja im ne gode. Zato će ova master teza istražiti učestalost pojave *zloupotrebe* ovlasti entitetskih i državnih organa u protežiraju ograničenja i ukidanja ljudskih prava boračke populacije, posebno u distriktu Brčko.

Moderna politička i ustavno-pravna teorija ističe da je za određivanje karaktera jednog političkog, odnosno ustavnog sistema najvažnije saznati kakav položaj u njemu ima čovjek i građanin, tj. utvrditi onaj ključni politički odnos vlast-građanin. Ljudska prava i demokratija su tako međusobno uslovljeni i ograničeni. Na taj način, klasičan katalog prva čovjeka i državljanina postaje sastavnim dijelom većine ustava u kojima su tako uvedena *druga generacija* prava, prije svega, socijalnih i ekonomskih /pravo na obrazovanje, zaposlenje i sl./ što će se posebno istražiti i elaborirati u ovom radu.

Lako je u današnjem svijetu naći mnoge elemente stare anahrone prakse, koja se opravdava učenjima koja su na riječima nova a po sadržaju stara i autoritarna, *državnim razlozima, višim interesima ili istorijskim misijama* u ime kojih se prava i slobode tretiraju kao pitanja od drugorazrednog značaja, kao nešto što vlast daje tek ako procjeni da to viši interesi dozvoljavaju i da prava i slobode važe samo dok se po arbitralnoj procjeni opet ne derogiraju zato što su se eventualno okolnosti promjenile.

Politička i pravna praksa mogu biti pokazatelji faktičkog bezakonja, usprkos tome što postoje ustavne odredbe o pravima i tobožnja demokratska načela na koja se jedna vlast poziva. Uopšteno se kaže da to sve zavisi od karaktera datog sistema. Ispravnije je međutim, reći da to zapravo određuje karakter dotičnog sistema.

U Bosni i Hercegovini je to značajno, jer se u praksi sukobljavaju pragma i ideološki nazori mnogih subjekata koji se bore za prevlast u mišljenju i težnji nametanja uskogrudih vrijednosnih /interesnih/ sistema. Kršenja ljudskih prava u BiH u predvidjenom periodu (posebno u distriktu Brčko) mogu se decidno objasniti istraživanjem i analizom stanja ljudskih prava i njihovom zaštitom koja je ugoržena nizom faktora koji će biti vodilja u istraživačkom poduhvatu, a to se prije svega, odnosi na: problem izgradnje multietničke zajednice, međuetničkog povjerenja, proces tranzicije i ugradnja evropskih standarda i principa.

1. TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR RADA

Živjeti u Bosni i Hercegovini, znači biti bošnjak, srbin, hrvat ili „ostali“ . Od davnina preko prvog i drugog svjetskog rata, pa sve do posljednjeg odbrambeno-oslobodilačkog rata, prosipana je krv zbog vjeroispovjesti, prava na opredjeljenje, mišljenje i slobodu šta to god ona podrazumijevala.

Dejtonskim mirovnim sporazumom, Bosna i Hercegovina podjeljena je na dva entiteta dok je pitanje statusa distrikta Brčko naknadno riješeno arbitražnom odlukom za Brčko 1999. godine. U Bosni i Hercegovini, a i Brčkom je prije postojala različitost naroda, koja postoji i danas. Dejtonskim mirovnim sprazumom, aneks 4. postoji zastupljenost sva tri konstitutivna naroda i nacionalnih manjina „ostali“ čija su prava zagarantovana aneksom 4. Dejtonskog mirovnog sporazuma- Ustav Bosne i Hercegovine a naknadno i u Statutu Brčko distrikta. Međutim, nigdje se ne spominje pojam tj. kategorija borca, nego se ad hoc uzimaju i primjenjuju entitetski zakoni i propisi, svrstavajući navedenu kategoriju u građane Brčko distrikta. Međutim, od proglašenja Brčkog distrikтом Bosne i Hercegovine, 08.marta 2000.godine i uspostavom multietničkih Institucija, svrstavanjem svih boračkih kategorija u građane nije učinjeno ništa niti se sada šta čini kako bi isti, doista postali građani. U smislu da demobilisani borac koji je četiri godine proveo u rovu, znatan dio malodobnih, ratni vojni invalid koji je izgubio dio tijela ili u međuvremenu obolio od PTSP, porodice poginulih boraca koji su izgubili sina ili supruga, djeca koja su izgubila očeve bez ikakve stručne i medicinske pomoći, finansijske kao da je socijalni slučaj, čak i ispod toga, samo se može desiti i dešava u Bosni i Hercegovini, u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine .

U Brčko distriktu, gdje je izmješanost, suživot i suradnja boračkih kategorija iz sve tri bivše vojske, okupljenih u udruženja i naslonjenih na Vladinu Službu za ostvarivanje svojih prava, da im se omogući ili pravično nadoknadi ono što su izgubili ili dali. Da se pruži sva neophodna medicinska pomoć. Omogući školovanje i doškolovanje, što niti je ko htio niti propustio nego mu je tu uzeto i oduzeto, kako bi se makar približili normalnom građaninu tek tada uživali i tražili sva moguća prava i obaveze po svim usvojenim ili preuzetim Konvecijama i Zakonima. Izgradnja multietničkog i demokratskog društva koje teži ka punopravnom članstvu u Evropsku Uniju u Bosni i Hercegovini, kao i u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, poslije četrnaest godina od završetka rata, nevodeći i neuvažavajući činjenicu kategorije borca, što predstavlja nemalo i nezanemarljivi postotak u ukupnom broju

stanovništva, naprsto neće biti moguće. Odužiti se i nadomjestiti pojedincu, pojedincu borcu sve ono što je uzeto i izgubljeno je obaveza svakog društva, svake države, a samim tim i države Bosne i Hercegovine. Nažalost, to do sada nije bio slučaj, jer problem se svodi na rješavanje problema pojedinca i to najčešće podrazumijeva da pojedinac probleme riješava zatvoren u četiri zida u okviru porodice. Posljedice su katastrofalne što je implikacija sveviše izraženih samoubistava, oboljenja i smrti u vrlo kratkom vremenskom periodu. Svakim danom sve ih je manje, ali nije kasno i nikada neće biti kasno da se sistematski, planski i u ukvireno zakonskim normama povede računa i počnu rješavati problemi i potrebe boračke populacije.

1.1. Problem istraživanja

Bosna i Hercegovina je zemlja sa prirodnim potencijalima, rudnim bogatstvima, multietničkim društvom, multietničkim zajednicama širom svoje teritorije, sa posebnim i specifičnim izražajem, a na poseban način u Brčko distriktu. Bosna i Hercegovina je država koja treba da se ponosi svojim različitostima koje treba uzimati kao prednost a ne prijetnju. Nezamislivo je da uz sve potencijale i prednosti kojima BIH raspolaže je i dalje stanje daleko od idealnog. Dvadeset četiri godine po završetku rata u BIH je na sceni još uvijek pokušaj izgradnje političkih pozicija bosanskohercegovačkih političara na multietničnosti. Vrijeme, energija i sposobnost ili nesposobnost koju političari troše u izgradnji svojih ličnih pozicija u društvu unutar etnos grupa, treba li bi usmjeriti na izgradnju mira i povjerenja a samim time i bolje budućnosti svih građana BIH.

Podjeljenost Bosne i Hercegovine, na entitete i distrikt Brčko , etno grupisanje po kantonima, sa većinom i manjinom istih vjerskih i kulturnih običaja naspram drugačijih, dovelo je do vladavine stereotipa i predrasuda o drugom i drugačijem. Uz svu podjeljenost Bosne i Hercegovine, teritorij Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, predratna opština Brčko, zamišljen za primjer i ogled za cijelu BIH, u kome žive bošnjaci, srbi, hrvati i nekoliko priznatih nacionalnih manjina, nažalost, daleko je od svega toga. Tolerancija i strah od drugog i drugačijeg je dodatno izražena činjenicom da je desetine hiljada pripadnika jednog naroda našlo trajni smještaj u Brčkom. Međutim, izraženiji problem ove lokalne zajednice je implikacija vjerskih zajednica.

Rat nije zaobišao ni područje Brčkog, naprotiv dešavao se sa možda i najvećim intenzitetom. Shodno tome, Brčko postaje linija razdvajanja između entiteta i postaje condominijum. Jedna od najvažnijih kategorija, tako bi barem trebalo biti, jesu borci koji su učestvovali u ratu na tri različite strane u tri različite vojske. Potpisivanjem mirovnog sporazuma , proglašenjem Brčkog distrikтом Bosne i Hercegovine, izmješanost boračke populacije biva prepuštena same sebi prinuđena da se bori za osnovna prava kao što su osnovni vid zdravstvene zaštite, nabavka ortopedskih pomagala , lijekova i dr. Ni u Satutu, niti u bilo kojem pravnom aktu nije uključeno niti čak spomenut pojam ili kategorija borca. Sve što je Brčko distrikt učinio za svojih devetnest godina postojanja po pitanju i prava boraca jeste donošenje Zakona o dopunskim pravima ratnih vojnih invalida i porodica poginulih boraca 2004.godine te neznatna i nedovoljna novčana sredstva u vidu granta koja se izdvajaju godišnje, uz volju i politiku vladajućih struktura.

U suštini, ovim radom će se utvrditi da li su i u kolikoj mjeri postojeće aktivnosti vladajućih struktura sve ove godine uključeni i razumiju i ili uopšte žele rješavanje ovog problema.

1.2. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja su prava i slobode boraca /ljudska prava/ koje se uglavnom manifestuju i realiziraju u okruženju njihove porodice i sredine u kojoj žive. Pojam prava boraca potiču iz širokog pokreta za ljudska prava. Radi se o bivšim pripadnicima Armije RBiH, HVO I Vojske RS, ratnim vojnim invalidima i porodicama poginulih boraca. Definisanjem njegovog sadržaja diskurs ljudskih prava dobija svoju novu dimenziju čime ona postaju paradigmatski koncept koji svojim ideoškim, filozofskim, politološkim, sociološkim i pravnim aspektom obuhvata cijeli čovjekov životni ciklus. Promatrana na taj način prava boraca ne mogu se proklamovati , realizovati niti štititi izvan konteksta zaštite ljudskih prava uopšte. Zato će se analizirati kršenje prava i sloboda boraca , s jedne strane analizirati zakonska rješenja i legislativa, a s druge koliko se to provodi i poštuje u praksi. Posebno će biti analizirani:

- slučajevi kršenja fundamentalnih ljudskih prava i sloboda boraca,
- norme i sankcije,
- odnosi unutar udruženja boraca,
- kontraverze rješavanja problema u domenu etničke pripadnosti,

- problematika zapošljavanja boračke populacije,
- zdravstveno i socijalno osiguranje boraca,
- etičke dimenzije medijskog izvještavanja o borcima.

1.3. Teorijska osnova istraživanja

Centralni dio rada će biti baziran na proces uspostave i prijedlog donošenja prava boraca, način i transparentnost dostignutih prava, kao i organiziranom i sistematsko rješavanju istih kako bi u najmanju ruku borci dostigli nivo građanina Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Prava moraju biti donešena u okviru zakonskih rješenja. Ovi procesi svakako zahtjevaju detaljnu analizu kada govorimo o Brčko distriktu. Potrebno je utvrditi maksimalne kapacitete distrikta, a ima ih u izobilju, za trajno rješavanje pitanja boraca. U Brčko distriktu, od uspostave pa do danas ravnomjerno u vlasti participiraju svi pripadnici entničkih skupina i dva predstavnika nacionalnih manjina, kada govorimo o zakonodavnoj vlasti, a čiji su pripadnici borci. Podjeljenost diobe vlasti po etničkom i vjerskom principu idealno funkcioniše, i crkva i džamija itekako imaju svoja mjesta i zastupljenost, što apsolutno nije slučaj s boračkom kategorijom iz reda sva tri naroda.

Sumiranjem do sada evidentiranih naučnih saznanja o ovom predmetu istraživanja, možemo reći da će ovo biti prvo djelo naučne prirode koje opisuje možda i najveći problem Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, jer taj problem, ukoliko se planski i sistematski ne riješi, može imati dalekosežne posljedice.

Za potpunu realizaciju ovog rada od ključne važnosti će biti do sada zabilježeni podaci o sličnim primjerima i načinima rješavanja sličnih problema sa kojima se susreće i Brčko distrikt Bosne i Hercegovine.

Iskustvena saznanja boraca i građana Brčko distrikta Bosne i Hercegovine će biti od iznimnog značaja za cijelu Bosnu i Hercegovinu.

1.4. Ciljevi istraživanja

- Kritički analizirati normativni okvir ljudskih prava /posebno boračke populacije/ u Bosni i Hercegovini - studija slučaja distrikt Brčko . Katalog ljudskih prava predviđen Ustavom BiH,

Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima koja imaju direktnu primjenu u BiH /Aneks 6. Ustava/

- Primjena i praksa druge generacije ljudskih prava
- Komparativna analiza ostvarivanja političkih prava i sloboda u BiH , nekih zapadnih zemalja i zemalja okruženja

Cilj ovoga rada će biti da odgovori da li su bosanskohercegovački vlastodršci učinili sve da garantuju zaštitu fizičkog, moralnog i društvenog integriteta boraca shodno obavezama države predviđene Konvencijama.

1.4.1 Naučni ciljevi istraživanja

Naučni ciljevi istraživačkog rada pod nazivom „prava i slobode boraca“ podvode se pod ravan verifikatorne i heurističke naravi. Neophodno je ustanoviti da li postoji proces za ostvarivanje prava i sloboda boraca, odnosno da li postoje određeni programi i aktivnosti na rješavanju problema boraca u periodu koji će obuhvatiti ovaj naučno istraživački projekat. Također, potrebno je doći do činjeničnih rezultata koji će nam reći da li postoje politički naporci za rješavanje problema boraca.

Na kraju, bitno je uvidjeti da li su ispunjeni i određeni resursi, koji bi trajno garantovali prava koja borcima pripadaju i rješavaju njihov status i položaj.

1.4.2. Društveni ciljevi istraživanja

Društveni ciljevi istraživanja će se fokusirati na skretanje pažnje vlasti, politike i javnosti a naročito na nadležne institucije zadužene za rješavanje pitanja boraca, konkretno u ovom istraživačkom projektu boraca u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine.

U skladu s tim, neophodno je alarmirati adekvatnu reakciju u cilju rješavanja svih gorućih pitanja i problema koji već godinama tiše borce.

Rezultati ovog istraživanja se mogu koristiti za sva buduća odlučivanja vezana za pitanja i prava boraca, i to ne samo na prostoru Brčkog, već i na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, jer cilj i jeste da se stvore konkretna rješenja i programi za realizaciju i

uspješnost rješavanja problema boraca i da se vidi način i postupanje nadležnih organa, u ovom slučaju Vlade i Skupštine Brčko distrikta Bosne i Hercegovine. Cilj je, da se sa ovoga nivoa prenesu dobiveni rezultati na druge nivoe kao i na državni nivo.

1.5. Sistem hipoteza

Generalna hipoteza

Odnos izvršne i zakonodavne vlasti Brčko distrikta prema pravima i slobodama boraca je odraz odnosa ovih vlasti spram ustavnih rješenja i međunarodnih dokumenata iz oblasti zaštite individualnih ljudskih prava.

Iz postavljenih zadataka istraživanja proizišao je i ***sistem razrađujućih hipoteza*** koje će se dokazati i doprinijeti dokazivanju generalne hipoteze istraživanja i to:

Organj vlasti Brčko distrikta, kao i organj vlasti na državnom i entiteskim nivoima, normativno garantuju sva prava i slobode boraca.

Ovi organj vlasti u praktičnom smislu ne djeluju prema preuzetim državnim i međunarodnim obavezama.

Organj vlasti na svim nivoima ne štite boračku populaciju i njihova prava i slobode i ne unapređuju njihov ekonomski položaj.

Deklarativna podrška pravima i slobodama boraca od strane nivoa vlasti, uz nedostatak dovoljne stručne i materijalne podrške, od boraca čini istaknutu ali ugroženu kategoriju ovisnu o kontinuiranoj pomoći i milosti nosilaca vlasti.

1.6. Način istraživanja

Primjenjena logika istraživanja, ishodeća iz hipotetičkog okvira rada, omogućava tvrdnju da tražene pokazatelje i podatke možemo dobiti:

- analizom sadržaja /literature, dostupne građe, dokumenata i sl./
- komparativnom i statističkom metodom.

Radom na literaturi i dokumentaciji doći ćemo do sekundarnih pokazatelja, odnosno sirovih informacija koje su predmet elaboracije i to će biti teorijska osnova rada koja će nas odvesti provjeri hipoteza istraživanja. Analizom sadržaja dobit ćemo pokazatelje koje ćemo sistematizovati, a komparativnom metodom uporediti ćemo različita rješenja i neposrednu praksu legislative prava i sloboda boračke populacije u BiH, posebno u distriktu Brčko. Statističkom metodom obrađeni će biti podaci koje će biti prikupljeni putem anketnog upitnika.

1.7. Naučna i društvena opravdanost istraživanja

Master teza će:

- Naučno elaborirati kakvo je objektivno stanje i praktična realizacija pozitivnopravnih propisa Bosne i Hercegovine koji trenutno predstavljaju zadržavajuću komplikaciju najupečatljivijih međunarodnih dokumenata o ljudskim pravima. Poznato je da njihova praktična realizacija oslikava drugačiju političku realnost.
- Naučno utvrditi na kojem se nivou nalaze standardi zaštite ljudskih prava u Bosni i Hercegovini -studija slučaja distrikt Brčko, kako su isti pozicionirani i ponuditi rješenja za njihovu postupnu i efikasnu implementaciju.
- Naučno doprinijeti preciziranju standarda i normi i usavršavanju normativa ljudskih prava koji treba da se temelje na platformi građanskog koncepta koji se okreće čovjeku kao pojedincu, odnosno na vrijednosti koja je ograničena i uslovljena samo svojim sopstvenim granicama i ničim drugim.
- Uzimajući na realno stanje - ponuditi perspektive, u skladu sa evropskim normama i standardima i ukazati šta je legislativom /pravno/ ostalo neobuhvaćeno a vrlo je bitno.

1.8. Vremenski plan istraživanja

Teorijsko-empirijsko istraživanje obuhvatat će postratni period u BiH. Odabrani period bit će analiziran po etapama koje su određene izborima, vremenom obavljanja dužnosti visokih predstavnika međunarodne zajednice i donošenjem zakonske regulative iz oblasti ljudskih prava.

Stanje prava i sloboda boraca u EU biće osnova za uspostavljanje validne usporedbe sa bh zbiljom. Mogućnost prognostičkih očekivanja i kreativnog unapređenja ljudskih prava, prozilaze iz obaveze države da koristi sav raspoloživi potencijal , ali da pri tome moraju uvažavati realne prilike koje će u budućnosti limitirati brzinu i uspješnost ispunjavanja te obaveze.

2. DEMOKRATIJA , HUMANIZAM, LJUDSKA PRAVA I SLOBODE

Ljudska prava² su prava svakog pojedinca u odnosu na državu i vlast i neovisna u odnosu na spol, dob, sposobnost, rasnu, etničku, nacionalnu ili neku drugu pripadnost. Radi se o temeljnim i neotuđivim pravima koje zagarantovano pripadaju svakom ljudskom biću, njegovim postojanjem u slobodi, neovisnosti i dostojanstvu. Utemeljena su u pravnoj zaštiti ljudskog dostojanstva. Temelj pravnog normiranja predstavlja Međunarodna povelja prava Ujedinjenih naroda a u okviru koje se nalazi Opšta deklaracija o ljudskim pravima. U suštinu, ljudska prava čine skup pravnih normi koje se uređuju i potvrđuju u okviri međunarodnog prava, nasuprot određenim mišljenima i stavovima da su to nekakve privilegije koje pojedinač posjeduje. Samim rođenjem, ta prava pripadaju pojedincu, svjestav pojedinač toga ili ne, ali ono što je suština jeste poraditi na smanjenju sve učestalijeg, svakodnevnog kršenju ljudskih prava širom planete. Apsolutno je pogrešno poimanje da država pojedincu daruje njegova prava i slobode, primjera radi ako zastluži ili je uzoran građanin, iz jednog jedinog razloga, jer su oni neotuđivi dio ljudskog postojanja.

Ukoliko pojedinač smatra da su njegova prava povrijeđena, nedovoljno zaštićen od same države, svakako ima na raspolaganju zaštitu koju može tražiti kod međunarodnih institucija, ukoliko je njegova država prihvatile i potpisala određene dokumente.

Međunarodni dokumenti kojima se određuju prava:

- Američka deklaracija o pravima i dužnostima čovjeka, 1948.
- Europska konvencija o ljudskim pravima, 1953.
- Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda, 1981.
- Deklaracija o odgovornostima sadašnjih generacija prema budućim generacijama, UNESCO, 1997.
- Deklaracija o pravima i odgovornostima pojedinaca, grupa i društvenih tijela u promicanju i zaštiti univerzalno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda UN, 1998

---

² Bercis, Pierre, 2001. Oslobođiti prava čovjeka. Zagreb: Politička kultura.

Istaknuti francuski borac za prava čovjeka iznosi u knjizi temeljnu filozofiju ljudskih prava.Prateći razvoj ljudskih prava kroz filozofiju,povijest,pravo,gospodarstvo,znanost i politiku on ističe da proširenje prava čovjeka nije linearan proces nego naporan i nesiguran uspon kroz osporavanje,nerazumijevanje,podcjenjivanje,sukobe interesa i razlike u shvaćanjima.

-Deklaracija i Program obrazovanja za demokratsko građanstvo utemeljeno na pravima i odgovornostima građana, Vijeće Europe , 1999.

Demokratiju čine vladavina naroda, vladavina sa pristankom onih nad kojima se vlada ili pak vladavina većine koja poštuje prava manjine ili vladavina manjine izabrana od strane većine, garantovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda, slobodni i pošteni izbori, jednakost pred zakonom, vladavina prava te fer i pravični sudski procesi, socijalni i ekonomski prosperitet, sloboda medija, tolerancija, saradnja i kompromisi. Demokratija je temeljna vrijednost na kojem se politički sistemi izgrađuju i temeljno načelo za ocjenjivanje njihove valjanosti.

Ljudska prava i slobode čine sadržaj demokratije, a demokratija je forma u kojoj se one manifestuju, što znači da ne može biti ni demokratije niti demokratskog političkog sistema u kojem su ugrožena ljudska prava i slobode.

Demokratska prava i slobode su sloboda udruživanja, sloboda govora i javnog okupljanja, aktivno i pasivno biračko pravo, a sve to skupa obezbeđuje pravo vlasništva ,pravo na rad i slobodu rada, pravo na jednaku naknadu za rad i pravo na socijalnu sigurnost.

2.1 .Temeljne vrijednosti demokratije

Temeljne vrijednosti demokratije su sloboda i jednakost te dostojanstvo građana. Jednaka sloboda svih građana jeste ispit koji se postavlja svakoj demokratiji. Građani trebaju biti slobodni, slobodni u uslovima gdje mogu stvarati i razvijati svoju osobnost prema vlastitoj volji, što u sadašnje vrijeme znači da svaki građanin ima pravo na svoje dostojanstvo po kojem se razlikuje od svih drugih živilih bića na planeti. To uključuje i čovjekovu sposobnost da snagom svog sopsvenog duha, svjestan samog svog bića i da svojom vlastitom odgovornosti oblikuje sebe i svoju okolinu. Država, uvažavanjem dostojanstva svakog njenog građanina, treba svima osigurati život dostojan čovjeka. Sloboda, sloboda pri tome nije nikakav apstraktan pojam. Sloboda konkretno znači slobodno oblikovanje vlastitog života, slobodu vjere i savjesti, sloboda pri izboru zanimanja, mogućnost slobodnog raspolaganja ličnim vlasništvom. Dalje, sloboda znači i sigurnost od samovoljnog uhićenja i garanciju pravičnog postupka pred sudom. Ravnopravnost je najuže povezana sa slobodom. Ravnopravnost u visoko razvijenim demokratskim društvima su pravna i politička jednakost

svih njenih građana, kao i mogućnost u prilici za ostvarivanje ciljeva i ambicija svakog građanina.

Jednom riječju, demokratija je kada se u društvu ostvari što je moguće veća mjera slobode, lične odgovornosti i socijalne pravednosti.

Demokratija u Bosni Hercegovini je jedna od mnogih u nizu koraka demokratskog razvoja i slijedi joj dug put do potpune implementacije. Mnogo toga se mora poraditi na demokratizaciji na politici, političkoj svijesti, jer samo s razvojem društva koje prije svega vode i kreiraju politike i političari, doći će i do ekonomskog razvoja zemlje i prosperiteta. Puna usta su svih domaćih i inostranih političkih aktera o demokratskom društvu, o važnosti demokratskih odnosa, demokratskom odgoju, demokratskom ovom ili onom, ali je vrlo malo onih koji istinski razumiju što se konkretno pod tim podrazumijeva i kakvi se sve zahtjevi nameću svima u državi. O razvijenosti demokratije u društvu zavisi kvaliteta života građanina i čitave države. U visokorazvijenim državama, demokratija je postala ideal društvenih odnosa te predstavlja temeljnu društvenu vrijednost. Demokratija nije gotova stvar- stanje savršenstva, već stalni proces koji vodi ka tome. Da da bi se to postiglo, potrebno je djecu i omladinu odgajati i obrazovati da budu odgovorni, tolerantni i savjesni članovi društva.

U Bosni i Hercegovini je na djelu neliberalna demokratija, tj. politički sistem u kojem demokratija se koristi u onoj mjeri koji je potrebno za sprovođenje legitimnih izbora a kasnije i političkih odluka vršiteljima vlasti na svim nivoima. Građani moraju aktivnije uzeti učešće u procesima formiranja i oblikovanja političke volje te time i određuju modele demokratije. Bilo koji model demokratije da je u pitanju, glavni pokretači političkog djelovanja su građani koji toga konačno moraju biti svjesni i prihvati odgovornost. Kada građani počnu primjenjivati demokratiju u pravom smislu riječi i značenju, tada će politika dobiti svoju prepoznatljivu funkciju u organizaciji društva i rješavanju svih socio-ekonomskih i dr.pitanja.

Građanin, izabrani političar i nosilac vlasti treba biti sposoban, a ne podoban za pravedno djelovanje i sudjelovanje u javnosti radi rješavanja zajedničkih pitanja i problema, ne samo ličnih, što je u većini slučajeva sadašnje stanje u Bosni i Hercegovini.

2.2 .Istorija kao napredovanje ideje o slobodi

Od prvog poimovanja pa do danas sloboda je različito prihvatana. Dok su neki smatrali da je sloboda jedna, nedjeljiva, drugi su bili zagovornici da ima više vidova slobode. Kod svih uspoređenja odnosa čovjeka i svijeta u cjelini kao i odnosa prema društvu, pitanje o slobodi nikako se ne može zaobići. Samo čovječanstvo teži ka potpunoj slobodi. Ljudi kao prirodna stvorenja, nastoje da se izdignu iznad zakona prirodne nužnosti. Koliko god to željeli, ipak neki od zakona prirode se ne mogu izbjegići, sve ostalo je na državnom uređenju. Istina je da ne mogu da se rode s iskustvom i znanjem, već moraju da ih mukotrpno stiču, kao i da ne mogu da spriječe smrt. Kroz istoriju, ljudi su često bili sputavani od društva i države, u pokušaju za potpunim oslobođenjem. U svim tim istorijskim procesima i nastojanjima jedini cilj je bila sloboda. Čovjek bez slobode je mrtav čovjek. Ako uzmemo u obzir da je potpuna sloboda nedostizna, treba prihvatići slobodu koja je dostupna, a svakako težiti ka potpunoj slobodi. Nekada davno, pojedinci i društvene grupe pomoću sopstvenih ciljeva, određivali su pojam slobode, uzimajući u obzir mogućnosti oslobođenja koje su se pružale, nazirale ili pretpostavljale u nekom društvu. Slobodan je onaj koji bira i koji stoji iza onoga što je u datom trenutku izabrao. Trebamo biti slobodni dok biramo, ali isto tako i prije i poslije izbora. Što zanči da bi u suprotnom, veći dio života bili neslobodni. Tokom vremena, veoma je malo bilo pojedinaca koji su umjeli da shvate prave interese i potrebe, koji su bili sposobni i spremni da biraju kada je potrebno, koji su se u pravom trenutku kretali ka slobodi istrajavali na tom putu, dok su na drugoj strani mnogi privremeno odustajali gdje je svaka manja prepreka mijenjala smjer kretanja putu prema slobodi. Bježanje od odgovornosti, bježanje od slobode, je nešto od čega ne može pobjeći jer bi to značilo čisti kukavičluk. Sloboda je bila i ostala bitna čovjekova dimenzija. Čovjek koji hoće da bude slobodan, već je slobodan i to treba tako prihvatići.

Sloboda garantuje budućnost čovjeka i čovječanstva u cjelini, gdje je sve dopušteno i omogućeno. Do slobode se ne može doći bez rizika, žrtvovanja i odricanja, tj. bez suočavanja s opasnošću. Dakako, da se može i živjeti bez slobode, što u prošlosti nije bio rijedak slučaj, ali to nije život to je životarenje, a život bez slobode nije život dostojan ljudskog roda. Čovjek koji je spremjan da sve, pa čak i sopstveni život žrtvuje radi slobode, istinski i zaslужuje da bude slobodan. Politika jeste pravi prostor za slobodu, podrazumijeva oblasti gdje se mogu desiti suštinske promjene koje dovode do promjena života ljudi. Većina ljudi treba da utiče na tu istu politiku i na te promjene akoje ih pogađaju. Čežnja za potpunom

slobodom, ostvarenjem toga cilja, ljudi prvo moraju da raskrste sa politikom u kojoj se o slobodi mnogo priča a malo brine. U današnje vrijeme, ljudi teže ka onome što im nepotrebno nedostaje, a koliko su slobodni i koliko im je istinski stalo do slobode, to je manje bitno. Sloboda izbora je još uvijek nažalost daleko od pune čovjekove slobode. Sama potreba za slobodom, sama po sebi nije dovoljna. Potrebna je i jaka želja za slobodom, s uvjerenjem da je slobodu moguće dostići i voljom koja je u stanju da uprkos svim mogućim preprekama vodi prema potpunoj slobodi. Teškoće koje vode ka oslobođanju iako su ogromne kao i razne zloupotrebe u ime slobode, ne smiju i ne mogu biti prepreka od zaziranja poimanja slobode. Težnja mora biti cjelovita i potpuna i sva nastojanja opravdana za probijanje ka punoj slobodi.

2.3 .Prava i slobode kao element ustava i faktor ograničavanja vlasti

Ljudska prava i slobode, bilo da pripadaju pojedincu ili grupama ne treba shvatati kao bezuvjetna i neograničena. Iako za neka možemo reći da su takvog karaktera što svakako spada pravo na život, za mnoga druga neophodno je da se ispune određeni uslovi da bi bila ostvariva.Odnos države i društva predstavlja jedno od ključnih pitanja sociologije i političke nauke uopšte.Ako je društvo jedna vrsta sveobuhvatnog,složenog,samodovoljnog i zaokruženog socijalnog poretkaa,onda je postojanje države jedan od neophodnih uslova za njegov opstanak i razvoj.³ Države potpisnice međunarodnih ugovora i obaveza ili čak i države koje nisu potpisnice, konstantno moraju da proširuju listu zagarantovanih prava i sloboda. Imajući u vidu da sistem primjene i zaštite prvenstveno zavisi o nacionalnim pravnim sistima, to se odnosi i na Bosnu i Hercegovinu. Osiguravanjem zastupljenosti svih pripadnika konstitutivnih naroda u svim organima vlasti na svim nivoima na normativnom nivou, predstavlja bi izuzetno važan segment ustavnopravnog ustrojstva u Bosni i Hercegovini. Konstitutivnost naroda predstavlja temeljno načelo na kojem počiva cjelokupna struktura vlasti na svim nivoima, u oba entiteta i u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine. S druge strane, ustavnopravno pogodovanje konstitutivnim narodima, ponekad stavlja u

---

³ Pavlović,Vukašin, 2011. Država i društvo. Beograd: Čigoja štampa.

Autor polazi od postavke da odnos države i društva predstavlja jedno od ključnih pitanja političke sociologije i političke nauke uopšte.Budući da u savremenim okolnostima nema društva bez države,ali da je sudbina modernih društava u rukama države, on nastoji da iz ugla političkih teorija i političkih ideja pojasni njihov odnos.

diskriminoran položaj pripadnika tzv.ostalih. U Bosni i Hercegovini garancija i zaštita ljudskih prava i sloboda sadržana je sa zabranom diskriminacije koja je savremenom ustavopravnom sistemu značajna. Nije sporno da je Ustavom zagarantovan širok spektar ljudskih prava i sloboda i zabrana diskriminacije. Isto tako nije rijedak slučaj, što je u suprostosti s Ustavom da se zabrana diskriminacije i u praksi oprečno primjenjuje. Razlog tome jeste između ostalog i u činjenici da se poštivanje ljudskih prava i sloboda, zajedno sa zabranom diskriminacije podudara s etničkim paritetom koji počiva na konstitutivnosti. Osiguranjem konstitutivnosti naroda odlikuje se i doprinosi zadržavanju konstitutivne neojetljivosti spram svih drugih tzv.ostalih, a čija se prava i slobode na taj način krše. Takav način moderne diskriminacije utiče na položaj svih onih koji se ne izjašnjavaju kao konstitutivni narodi u Bosni i Hercegovini. Korištenjem etničkog konformiteta putem ustavnopravnog osiguravanja prvenstva u primjeni kolektivnih prava, derogiranju prava ostalih što negativno utičue na uspostavljanje i djelovanje vlasti u BIH.

Garancija u zaštiti ljudskih prava i sloboda te zabrana diskriminacije ogleda se u činjenici da je Bosna i Hercegovina multietničko društvo suprostavljeno temeljnim nacionalnim, etničkim, vjerskim, jezičnim i drugim različitostima koje postoje među stanovništvom na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Te različitosti, kakve su danas izražene, javljaju se kao posljedica produbljenosti različitosti nastalih početkom 90 –tih godina , te se i dalje prožimaju kroz ustavnopravno normiranje ljudskih prava i sloboda i zastupljenosti i sudjelovanja u organima na svim nivoima vlasti. Što je jako opasno jer i dalje predstavljaju temelje za ostvarivanje nelegitimnih ciljeva i održavanju trenutačnog stanja dominacije jednih nad drugima, a svih nad tzv.ostalima.

Presudom Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine, jasno je da nema dovoljno niti političke volje, znanja ni stručnosti da se ostvari zastupljenost i sudjovanje pripadnika tzv.ostalih u organima vlasti u kojima do sada nisu nikako ili nisu odgovarajuće zastupljeni u radu. Osiguranjem potpune primjene i odluke o konstitutivnosti naroda, kao i presude Evropskog suda za ljudska prava osigurala bi se jednakost i jednakopravnost konstitutivnih naroda i onih koji se tako ne izjašnjavaju na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. U protivnom, i dalje će se zadržavati preovladavajući pariteti konstitutivaca držilaca vlasti, pripadnika naroda koji su na datoј teritoriji u većini.

2.4 .Povelje, deklaracije i konvencije o ljudskim pravima

Međunarodni dokumenti su jako bitni i omogućavaju zaštitu prava pojedinca u ostvarenju i zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Međunarodni dokumenti:

UJEDINJENI NARODI

Temeljni tekstovi:

- Opća deklaracija o ljudskim pravima, 1948.
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 1966.
- Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, 1966.

Konvencije:

- Konvencija o pravima djeteta, 1989.

Deklaracije:

- Deklaracija o zaštiti žena i djece u izvanrednim okolnostima i oružanim sukobima, 1974.
- Deklaracija o pravu na razvoj, 1986.
- Deklaracija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičnim manjinama, 1992.

Tekstovi usvojeni na svjetskim skupovima u organizaciji Ujedinjenih naroda:

- Teheranska izjava s Međunarodne konferencije o ljudskim pravima, 1968.
- Bečka deklaracija i Program djelovanja sa Svjetske konferencije o ljudskim pravima, 1993.
- Kopenhagenska deklaracija o društvenom razvoju sa Svjetskog sastanka na vrhu za društveni razvoj, 1995.

UNESCO

Konvencije:

- Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju, 1960.
- Konvencija o tehničkom i strukovnom obrazovanju, 1989.

Deklaracije:

- Deklaracija o temeljnim načelima doprinosa sredstava javnog priopćavanja učvršćenju mira i međunarodnog razumijevanja, promicanju ljudskih prava i suzbijanju rasizma, apartheida i poticanja rata , 1978.
- Deklaracija o načelima snošljivosti, 1995.
- Opća deklaracija o ljudskom genomu i ljudskim pravima, 1997.

Preporuke:

- Preporuka o statusu učitelja, 1966.
- Preporuka o odgoju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir, te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, 1974.

Strategijski tekstovi i okviri za djelovanje:

- Deklaracija i Cjeloviti okvir djelovanja u odgoju i obrazovanju za mir, ljudska prava i demokratiju, 1995.

Tekstovi usvojeni na međuvladinim konferencijama i svjetskim kongresima u organizaciji ili pod pokroviteljstvom UNESCO-a:

- Načela Međunarodnog kongresa o poučavanju ljudskih prava, 1978.
- Zaključni dokument Svjetskog kongresa o odgoju i obrazovanju za razoružavanje, 1980.
- Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve, 1990.
- Genovska deklaracija o znanosti i društvu genovskog foruma UNESCO-a, 1995.

Tekstovi usvojeni na međunarodnim skupovima i potvrđeni ili se pozivaju na UNESCO:

- Seviljska izjava o nasilju, 1989.
- Svjetski plan djelovanja o odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokratiju s Međunarodnog kongresa o odgoju i obrazovanju za ljudska prava i demokratiju, 1993.
- Deklaracija o ulozi religije u promicanju kulture mira sa sastanka „Pridonos religije kulturi mira, 1994.

2.5 .Totalitarizam i borba za ljudska prava

Borba za ljudska prava i otpor protiv uvođenja totalitarizma, kako u svijetu tako i na našim prostorima, je obaveza, konstanta za rad sadašnjice i svijetlige budućnosti svih naraštaja. Totalitarna država monopolije sve pore kako ličnog tako i društvenog života. Građansko društvo se negira. Na stanju je opšti teror. Imajući svu vlast nad svim oblastima ličnog i društvenog života, totalitarni sistemi i režimi vlast temelje se na sili i teroru.

Koristi se prinudna sila u svim područima društvenog života, a način takvog života i djelovanja ne dopušta nikakav oblik kritike ili organizovanja drugačijeg mišljenja. Da li je na snazi u Bosni i Hercegovini početno stanje totalitarizma, neki oblik autoritarizma ili pak uvođenje i stvaranje svih preduslova takvim režimima?. Nacionalne stranke koje su na vlasti više od dvadeset godina, kontrolišući sve strukture i nivoe organizovane vlasti i javnih institucija a sve pod parolom ako nisi s nama, onda si proti nas. Stavljanje novinarstva pod svoju kontrolu, uslovjavajući načinom i iznosom finansiranja, kontrolom rukovodećih tijela jeste uvođenje cenzure i jednomišljenja. Iako još ne postoji totalitarizam u BIH, na snazi je autoritarni sistem sveobuhvatne političke vladavine utemeljen na ideološkoj manipulaciji, psihičkom teroru i stranačkoj brutalnosti kroz nepotizam. Svevlast političkog sistema da jedna politička stranaka, stranka nacionalnog obilježja na prostoru dominacije naroda u većini ne prepoznaje granice svoje ovlasti. Dok istorija poznaje uspostavu totalitarne vlasti putem revolucija, državnih ili vojni udara, na sceni je uhljebljavanje, kupovina, zastrašivanje, mito i korupcija oličena kroz izborni sistem i par sekundi demokratije kada si u prilici da zaokružiš, a pri tome moraš da slikaš ili na drugi način dokažeš da si svoju demokartiju ispravno iskoristio. Na snazi je svakodnevno suzbijanje, ograničavanje sloboda govora i štampe. Kontroliše se privreda kroz sva javna preduzeća, sloboda govora, a po potrebi koristi se teror zastrašivanja i zloupotrebe policijskih i istražnih organa. Postojeća ili prividno postojeća dioba vlasti:zakonodavna, izvršna i sudska nisu nezavisne i odvojene jedna od druge. U znatnoj mjeri su uskraćene građanske slobode, svakodnevna kršenja ljudskih prava, slobode medija. Novinarstvo je indirektno pod uticajem vladajućih političkih oligarhija kao i samih vođa, dok je sloboda izražavanja potisnuta cenurom. Sve ovo predstavlja opštu suprotnost težnji i ustrojstvu modernog principa otvorenog društva i pravne države. Konstantno stanje neizvjesnosti, određena mjera straha, neizvjesna budućnost, etnonacionalno taborisanje ključnih stvari i najznačajnijih pitanja i svakodnevne politike vode državu Bosnu i Hercegovinu i sve njene građanje u sve veće stanje očaja bespespektivnosti i budućnosti. Iako trenutačno ustrojstvo države sa mnogim nametanjima sa strane nije savršeno i sa dosta

manjkavosti, vlastodršci etnopolitičkih oligarhija svakodnevno rade da dodatnom usložavanju, odcjepljenju, unitarizam ili treći entitet-pitanje je sad. Demokratska država, odnosno težnja ka tome, garantuje vladavinu prava i sve moguće vrste sloboda, a na građanima je koji nesvjesno ipak tome teže, da samo na onaj tren demokratije koja je u njihovim rukama, na dan izbora zaokruže po savjesti i sami sebi kažu da, da dosta je bilo dvadeset i više godina -autoritarne vlasti i konačno i napokon poslije stradavanja, razaranja, pogibije i lične žrtve transformišemo se u demokratski sistem. Očito je da nema naroda koji trenutno živi u demokratskom društvu, a da prethodno nije živio u nekom nedemokratskom, što i dovodi do zaključka da i demokratija ne bi bila što jest da nije bilo ili ima još totalitarnih i autoritarnih sistema.

2.6 .Problemi ustavnog regulisanja, zaštite i ostvarivanja prava i sloboda

Ustavom Bosne i Hercegovine, iako na specifičan način, zagarantovana su zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda. U preambuli Ustava utvrđuje se da njeni konstitutivni narodi, zajedno sa ostalima donose Ustav nadahnut Univerzalnom deklaracijom o pravima čovjeka, međunarodnim sporazumima o građanskim i političkim pravima i o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima i Deklaracijom o pravima pripadnika nacionalnih, etničkih, vjerskih i jezičkih manjina. U članu II ustava, koji nosi naziv Ljudska prava i osnovne slobode, utvrđeno je njihovo ostvarivanje i zaštita. U stavu 1. ovog člana, propisano je da će obezbjediti najviši nivo međunarodnih priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, dok u stavu 2. propisuju se međunarodni standardi sa direktnom primjenom u BIH.

U Bosni i Hercegovini u pogledu primjene Evropske konvencije postoji specifičnost primjene Evropske konvencije na osnovu Ustavnih odredbi iako još uvijek nije član Savjeta Europe niti je potpisnik te konvencije. Tako da je zaštita i ostvarenje ljudskih prava i osnovnih sloboda dakako u funkciji izgradnje demokratskog društva ka čemu teži Bosna i Hercegovina barem deklarativno, dok Ustav ima izuzetno značajnu ulogu kao institucija koja garantuje obezbjeđenje te zaštite na najvišem nivou. Ono što treba uraditi jeste harminizacija pravnih sistema i sudova na čelu sa Ustavnim sudom Bosne i Hercegovine.

Ustav BIH jeste tranzicioni dokument, stvoren kao dio mirovnog paketa dogovorenog u Daytonu u novembru 1995.godine kao drugi ustav dogovoren uz međunarodnu pomoć dok je

prvi ustav FBIH iz marta 1994.godine. Gotovo sve ovlasti države prenesene su na dva entiteta i efektivno onemogućava centralnu vlast da vrši i ono malo utvrđenih nadležnosti.Ustav jeste kombinacija minimalističkog pristupa u pogledu državne vlasti i maksimalističkog u pogledu balansa vlasti. Centralnim vlastima je utvrđeno nekoliko nadležnosti koje se moraju vršiti jedino uz dogovor svih strana.

Ustav BIH jeste samo jedan od aneksa Općeg okvirnog sporazuma za mir, s tim da aneksi imaju ustavnu dimenziju i regulišu pitanja svih međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava,uspastavu infrastrukture i rješavanju sporova između entiteta. Imajući u vidu da je u Bosni i Hercegovini zastupljen radikalni monistički pravni sistem, ratificirani međunarodni ugovori imaju supremaciju nad ustavom,tako da je Evropska konvencija jedan od nosivih stubova državne strukture BIH, zajedno sa principima demokratije, vladavine prava i slobodnih izbora, direktno primjenjiva .

U budućnosti je neophodno da se svi nosioci najviših državnih funkcija u Bosni i Hercegovini ponašaju u skladu sa principima koji proizilaze iz Evropske konvencije i na taj način jačanje državnih ovlasti učine apsolutno legitimnim i legalnim na zadovoljstvo i dobrobit svi građana.

2.7 .Intelektualna i moralna autonomija kao osnov građanskih prava i dužnosti

Bez obzira na stepen demokratije u državi, njen stepen političke organizovanosti ili koliko je ona ekonomski razvijena, svako ljudsko biće nosi sa sobom u uživa zagarantovna ljudska prava. Ljudska prava su istovremeno i politička prava jer se odnose na državu i zavise od države ograničavajući širenje i razvoj ljudskih prava ograničavajući ili ukidajući slobode kao i stvaranje prepostavki za bolje ekonomske, socijalne i obrazovne uslove. Intelektualna i moralna autonomija treba i mora da bude nezavisna stvarna i neugrožena jer u suprotnom neminovno je kršenje ljudskih prava. Individualno ili okupljeno oko nekog pitanja ili pojave i javno deklarisanje sve više nosi u sebi probleme i iskušenja, ne uzimajući u obzir koliko je to od suštinskog značaja za svaku društvenu zajednicu i da se konačno moraju prihvati i ona mišljenja i postupci koji se ne slažu sa glavninom na vlasti. Nacionalno i etničko okupljanje, praćeno snažnim emocijama,neumornim očekivanjima i frustracijama, stvarajući time uslove za formiranje nacionalnih elita koje će sebi priskrbiti monopol po etničkom principu i teritoriju konstantno krše autonomiju morala i intelekta.

Ekonomski sigurnost i intelektualno vlasništvo čovjeka najvažniji su dio njegove egzistencije u društvu, kao i preduslov svake druge sigurnosti. Ta nezavisnost od države uslov je čovjekove ukupne slobode, u suprotnom radi se o evidentnom kršenju ljudskih prava. Problem intelektualne i moralne autonomije pogotovo je izražen u nerazvijenim zemljama gdje nije moguće graditi demokratsko civilno društvo, niti raditi dalje na razvijanju ljudskih prava. U zemljama tranzicije i nerazvijenim zemljama, dolazi do uplitanja u autonomiju svake vrste kontrolišući i usmjeravajući tržišne i finansijske tokovea sprečavajući njihov razvoj ,samostalnost i nezavisnost.

Država pronalazi razne načine za njihovo sputavanje ili potpuno ukidanje prava na autonomiju i time stvara nepovoljnu klimu za razvoj demokratije i slobodnog društva, umjesto da pruža što veću autonomiju sadržanu u pravnim i političkim okvirima razvijajući kreativnost i slobodno tržište, time štiteći i podstičući privatnu svojinu i intelektualno vlasništvo. Država na taj način svojim potezima, posebno vezano za privredu, direktno proizvodi siromaštvo klasiranjem stanovništva na nižu i ograničenu višu klasu. Time počinje da upravlja siromaštvom, dovodeći do sve veće ovisnosti od države i političke vlasti, bez dostojnjog stručnog i kvalifikovanog znanja, što povlači socijalnu nesigurnost i pristojni životni standard. Intelektualni rad nije cijenjen i posebno vrednovan, čak se može reći i sumnjičav, izložen političkoj kritici i prismotri raznih državnih organa i na taj način direktno utiče na autonomiju i dalji razvoj i unapređenje. Političku moć i vlast uglavnom obnašaju ljudi skromnog intelektualnog kapaciteta i uskog demokratskog vidokruga, potiskujući intelektualce i moraliste na margine društva. Time država indirektno potiskuje i sprečava rad intelektualaca i drugih kreativnih i sposobnih ljudi, nedozvoljavajući nikom ispred sebe. Takav odnos državne političke vlasti prema intelektu podstiče osvetničke reakcije neobrazovanih ljudi na položajima, smatrajući sebe opravdano ugroženim.

S druge strane, ukoliko treba opravdati vlastiti neuspjeh ,tada se maksimalno pozivaju i okružuju intelektualcima da bi prebacili na njih odgovornost simulirajući uključivanje obrazovanih građana u državničke poslove. U takvim državama, inteligencija je svedena na sttistički podatak, umjesto da bude nosilac razvoja i potencijal u svjetskoj globalizaciji. Intelektualnom i moralnom autonomijom države istovremeno ostvaruju napredak i u ekonomiji, političkom životu, socijalnim odnosima i kulturi, razvijajući i poštujući time ljudska prava. Pružajući veću autonomiju, država obezbjeđuje demokratski razvoj i brzinu

uključivanja u standarde razvijenog svijeta. Stvarajući potrebne uslove-pravne, ekonomске i socijalne, svojim djelovanjem, a ne kršeći osnovna ljudska prava, država se mora otrgnuti od etnopolitičkih okova radi svog prosperiteta i napretka u svjetluju budućnost.

Da bi se sve to postiglo, potrebna je korjenita promjena u samoj prirodi društva, socijalnom i političkom miljeu, kao i u ideološkim i kulturnim tokovima. Sistem vrijednosti praćen visokim stepenom straha, neizvjesnosti, nepovjerenja, sukoba, osjećaja egzistencijalne ugroženosti, stvorenim pogodnim tlom za razne manipulacije koje neminovno vode ugrožavanju ljudskih prava, primjenom ustavnih odredbi pod hitno i odmah treba prekinuti.

Antiintelektualizam i antimoral spadaju u temuljne uzorke kršenja ljudskih prava od strane države, svrstavajući u neprijatelje vjere i nacije i izbjegavanje i zanemarivanje demokratskih procedura, stvarajući time odsustvo kompetencije i odgovornosti u društvu. Takvim državama predstoji veoma dug period do potpune demokratije i tolerancije, razvijene političke kulture, podizanja ekonomskog i socijalnog nivoa, kako bi se stvorili uslovi za razvoj i poštovanje ljudskih prava, stvarajući prepostavke pravne države koje bi omogućile ulazak u porodicu razvijenih demokratskih država.

2.8 .*Medunarodni i politički aspekti ljudskih prava*

Ljudska prava su univerzalna, neotuđiva, nedjeljiva i temelje se na pojmu urođenog dostojanstva svih ljudskih bića. Vijeće Evrope izgradilo je efikasan sistem zaštite ljudskih prava kroz Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i Evropski sud za ljudska prava. U Bosni i Hercegovini zaštita ljudskih prava štite se na nivou države i na nivou entiteta i u Brčko distriktu putem Ustava i Statuta kroz direktnu primjenu Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i sloboda.

Ljudska bića konzumirajući ljudska prava kao osnovna prava, oblikuju svoj život u skladu sa slobodom, jednakopravnošću i ljudskim dostojanstvom, čime ih stavlja u centar interesovanja. Ljudska prava su univerzalna i neotuđiva, nedjeljiva i međuvisna i primjenjuju se svugdje i ne mogu biti oduzeta nekoj osobi čak ni uz njen pristanak. Ljudsko biće ta prava ne stiče, već ih ima po svom rođenju.

Sistem ljudskih prava jedini je univralno prihvaćeni sistem vrijednosti u svijetu i nije statična kategorija. Danas pojam ljudskih prava prihvaćen je globalno i uživa univerzalno priznanje i kao takav predstavlja temelj međunarodne zajednice država i međunarodnih organizacija. Okosnicu ljudskih prava čine Zakonik o ljudskim pravima („Bill of Human Rights“) kojeg čine Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda iz 1948.godine, Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima iz 1966.godine i Međunarodni ugovor o ekonomskim,socijalnim i kulturnim pravima iz 1966.godine.

Univerzalna deklaracija uspostavila je osnovne stubove sistema ljudskih prava:sloboda misli, savjesti i vjeroispovjesti, izražavanja, jednakopravnost i solodarnost. Ipak, mnoge države svijeta zaštitu ljudskih prava smatraju kao prijetnju njihovoj apsolutnoj vladavini iako su toliko očita, prirodna i svojstvena ljudskom biću.

Da bi sebe jedna država smatrala pravnom koja počiva na principima vladavine prava kojima oblikuje demokratski poredak trebalo bi da su ljudska prava i slobode najvažniji element. Demokratsko ustavno uređenje cijeni se po stepenu ostvarivanja i garancijama ljudskih prava i osnovnih sloboda i ona su centralni dio i jezgro svakog demokratskog ustava. U samoj strukturi Ustava ljudska prava i osnovne slobode građana iako se nalaze na visokopozicioniranom i privilegovanom mjestu, postavlja se pitanje samog poštovanje i provedbe odnosno uspostavi adekvatnih mehanizama kako za zaštitu tako i za službeno praćenje na terenu uz ohrabrvanje svakog pojedinca za nesmetano upućivanje ili kritiku. Pristup i omogućenost osnovnom i srednjem obrazovanju, mogućnost školovanja na visokoškolskim ustanovama sa otvorenim i jednakim pristupom pod istim uslovima zapošljavanju u javni sektor i institucije sa razvojem privatnog sektora, bio bi prvi korak ka poštivanju potpisanih i preuzetih obaveza, što bi zasigurno vratilo izgubljenu vjeru i pružilo za nadu za postojanjem u pravne države i pravičnosti u što većem postotku.

3. BORCI KAO RANJIVA KATEGORIJA STANOVNOSTVA U POSTDEJTONSKOJ BOSNI I HERCEGOVINI

Kategorija stanovništva Brčko distrikta Bosne i Hercegovine jeste boračka populacija: demobilisani borci su pripadnici bivše Armije RBiH i MUP-a, vojske RS i HVO, porodice poginulih i nestalih boraca i ratni vojni invalidi. Učešće pripadnosti obuhvata period 18.9.1991-22.04.1996.godine, provedeno u pripremi, odbrani i oslobođanju cijele teritorije Bosne i Hercegovine. Različite starosne dobi, od maloljetnosti do treće životne dobi, oba spola, po svim vremenskim prilikama i neprilikama, obuhvatajući sve geografske i reljefne oblasti Bosne i Hercegovine. Potpisivanjem mirovnog sporazuma, uspostavom Brčko distrikta, boračka populacija svrstava se u obične građane distrikta. U Brčko distriktu Bosne i Hercegovine svaki građanin je direkto ili indirektno povezan sa boračkom populacijom, tako da se sa sigurnošću može konstatovati da je najveći dio stanovništva u Brčko distriktu čine isti.

Uzimajući u obzir brojnost kao i samu pripadnost u sastavu stanovništva u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, jedino zakonsko rješenje jeste o dopunskim pravima porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida, dok je zakonima entiteta uređena u oblast osnovnih prava.

Prava boraca u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, svedena su i dostupna kroz dva granta, na nivou godine, koji se iznova svake godine usvajaju u budžetu, a što isto tako znači da sljedeće godine nemoraju biti niti planirana niti usvojena. Prijedlog i inicijativa za usvajanje Zakona o dopunskim pravima boraca u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine stari su više od deceniju.

Predizborna obećanja, izmjene političkih struktura u vlasti i opoziciji, i ako se radi većinom o istim akterima, rezultat je da devetnest godina po završetku rata, kategorija stanovništva, sa neizmjernim doprinosom i zaslugama nije zakonski riješena. Akteri u ratu, graditelji mira, aktivni sudionici svih dešavanja u postratnom periodu, nažalost još uvijek prepušteni sami sebi bez adekvatne stručne pomoći, onemogućavajući prava na školovanje ili doškolovanje što bi u konačnici rezultiralo zasnivanje radnog odnosa, formiranje ili očuvanje porodice. Borba sa samim sobom, prije svega onda unutar porodice, tražeći samo razumijevanje, odbačeni od društva i države koje su odbranili. Nemar i nebriga dovode do toga da je svakim danom boraca sve manje, samoubistva više, teških bolesti koje vrlo kratko traju, a kobno se

završe. Dugoročni problem, koji do sada niti je ko sagledao niti poveo računa jeste manifest takvog stanja u porodici u kojoj borac živi i refleksija na ostale članove prije svega na maloljetnu djecu, koji u takvom okruženju uzrastaju. Znači, društvo svjesno produbljuje probleme koji sutra mogu ponovo biti u istoj ravni, nebrigom i nemarom, pružajući prije svega stručnu pomoć. Dozvoliti da jednom godišnje se izdvoje novčana sredstva za borce u vidu socijalne pomoći, za koju isti moraju par dana prikupljati određenu dokumentaciju i stajati u redu kako bi istu predali, predstavlja stanje odnosa i brige vlasti u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine.

Stanje koje se mora podhitno promijeniti i poboljšati, popraviti i ispraviti, nadoknaditi šteta koja je neopravданo nanesena i učinjena radi svijetlijie i mirnije budućnosti.

3.1 .Demobilisani borci

Borcem se smatra pripadnik Armije RBiH, Hrvatskog vijeća obrane i policije nadležnog organa unutrašnjih poslova koji je učestvovao u odbrani Bosne i Hercegovine od 18.09.1991. do 22.04.1996.godine, odnosno do prestanka neposredne ratne opasnosti i koji je demobiliziran rješenjem nadležnog vojnog organa, tako i lice koje je učestvovalo u pripremi za odbranu i u odbrani Bosne i Hercegovine .

Pod učešćem u odbrani Bosne i Hercegovine podrazumijeva se učešće u oružanom otporu i djelovanje u direktno vezi s pružanjem otpora. Dobrovoljcem i organizatorom otpora smatra se pripadnik vojnih jedinica koji je učestvovao u pripremi za odbranu i u odbrani Bosne i Hercegovine u periodu do 19.06.1992.godine, kao i drugo lice koje nije bilo vojni obveznik u vrijeme dobrotoljnog stupanja u Oružane snage i ostao neprekidno u jedinicama do kraja rata, ili je ranije demobiliziran od nadležnog vojnog organa.

Veteronom, smatra se lice koje je stupilo u jedinicu od 18.09.1991.do 31.12.1992.godine i ostalo neprekidno do 23.12.1995.godine, ili ranije demobiliziran od nadležnog vojnog organa. Učesnikom rata, smatra se svako lice koje je u sastavu Oružanih snaga i provelo najmanje jednu godinu dana neprekidno u periodu od 20.06.1992. godine do 23.12.1995.godine.

3.2 .Ratni vojni invalidi

Ratni vojni invalid je državljanin Bosne i Hercegovine koji je vršeći vojne dužnosti, druge dužnosti za ciljeve odbrane u sastavu Oružanih snaga, učestvujući u odbrani Bosne i Hercegovine, zadobio ranu, povredu, bolest ili pogoršanje bolesti, pa je zbog toga nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje 20%.

Ratni vojni invalid je i državljanin Bosne i Hercegovine koji je po naređenju ili nalogu nadležnog vojnog organa ili organa uprave nadležnog za poslove odbrane i državne sigurnosti, zadobio ranu, povredu, bolest ili pogoršanje bolesti, pa je zbog toga nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje za 20%.

Ratni vojni invalid je i lice koje je bilo ratni zarobljenik i zadobilo ranu, povredu, bolest ili pogoršanje bolesti, pa je zbog toga nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje za 20%. Mirnodopski vojni invalid je lice koje je u miru bez namjere, vršeći vojnu dužnost,zadobilo ranu ili povredu, pa je zbog toga nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje za 20%,odnosno kod kojeg je uslijed bolesti ili pogoršanja bolesti nastupilo oštećenje njegovog organizma najmanje za 60% u periodu od 24.12.1996.godine.

3.3 .Porodice piginulih boraca

Porodica piginulog, umrlog, nestalog borca je porodica lica koje je piginulo, umrlo, nestalo, odnosno umrlog do 23.12.1996.godine od posljedica rane, povrede ili bolesti.

Članovi porodice piginulog,umrlog nestalog borca su:

Bračni drug, djeca rođena u braku i van braka, usvojena djeca, kao i pastorčad koja su sa piginulim ili nestalim borcem živjela u zajedničkom domaćinstvu posljednju godinu prije njegove smrti ili nestanka, roditelji i usvojilac, očuh i mačeha koja su sa piginulim, umrlim ili nestalim borcem živjeli u zajedničkom domaćinstvu najmanje tri godine neposredno prije njegove smrti, dedo i nana-po ocu i majci, koji su se starali o podizanju i odgoju lica od koga izvode pravo i sa kojima su živjeli u zajedničkom domaćinstvu najmanje tri godine, vanbračni drug neoženjenog piginulog , umrlog, nestalog borca sa kojima je imao dijete i sa kojima je živio u zajedničkom domaćinstvu najmanje godinu dana prije njegove smrti.

Prava, interes i zaštitu boraca i boračke populacije, kako u entitetima tako i u Brčko distriktu BIH, treba da štite UDRIĆENJA koja su formirana i finasirana uz budžeta. Takvih udruženja

u Brčko distriktu BIH iz sva tri naroda ima ukupno deset. Sa usvojenim Statutima, programima rada, finansijskim planom i poslovanjem, upravnim odborima i članstvom po kategoriji po kojoj su i osnovana, sve drugo i više rade nego za ono što su osnovana. Konkretno i s konkretnim prijedlozima i konstantnim traženjem poboljšanja uslova života, proširenja postojećih prava, članstva za koje su osnovana, prelaze u produžene oponente te iste vlasti, zadovoljavajući se godišnjim grantovima za samofinansiranje. Upravni odbori udruženja, koji se nikada ne mjenjaju, predsjednici do kraja života, samo s jednim ciljem da se na godišnjem nivo obezbijedi što veći grant novčanih sredstava kako bi se mogle isplaćivati plate, paušali, dnevnice i sl. Zar je toliko komplikovano i neostvarivo u Upravne odbore Udruženja uključiti člana po teritorijalnoj zastupljenosti prostora Brčko distrikta BIH, pa kada se donese Odluka i raspiše javni poziv, sazvati sastanak i upoznati članova kako bi isti sutradan obavijestili svo članstvo da bude upriliči da se odazove po javnom pozivu i ostvari određeno pravo, a ne da po nekoliko godina pojedine kategorije i ne znaju za koju vrstu prava mogu aplicirati ili ih sljedeće. Usvajanjem Statuta Udruženja, obavezom izbora svake četiri godine, članstvo koje na mjesečnom nivou plaća i članarinu, a potrebno je samo da štiti interes i traži provođenje donesenih kao i proširenje prava.

3.4 .*Osnovna prava*

Osnovna prava boraca regulisana su entiteskim Zakonom,⁴ i primjenjuju se u Brčko distriktu BIH te podrazumijevaju novčanu naknadu za vrijeme nezaposlenosti, navršenih 57 godina života i jedna godina evidencije na zavodu za zapošljavanje i planirani početak primjene je od 01.07.2019.godine. Ostala prava koja su navedena i pobrojana u Zakonu kao što su prednost pri zapošljavanju pod jednakim uslovima, prednost pri zakupu i otkupu poslovnog prostora pod jednakim uslovima, prednost pri upisu na obrazovne ustanove, besplatne obavezne udžbenike za redovno školovanje, prednost pri dodjeli stipendija i smještaja u đačke i studentske domove, zdravstvenu zaštitu, prioritetno pravo za rješavanje stambenog pitanja, pomoć u slučaju smrti, prednost pri korištenju programa nadležnih zavoda za zapošljavanje, oslobođanje od plaćanja naknade troškova korištenja građevinskog zemljišta, ostvarenje

---

⁴ Zakon o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca („Službeni list SRJ“, broj:24/98,29/98-ispravka i 25/00-sus i „Službeni glasnik RS“, broj:101/05-dr.Zakona,111/09-dr.Zakona i broj:50/18.).

penzije pod povoljnim uslovima i dr. prava niti postoje niti se primjenjuju u Brčko distriktu BIH.

Osnovna prava ratnih vojnih invalida su:lična invalidnina, dodatak za njegu i pomoć od drugog lica i ortopedski dodatak. Ostvarivanjem prava na ličnu invalidninu, ratni vojni invalidi razvrstavaju se u grupe vojnog invaliditeta prema stepenu oštećenja organizma izraženog u procentu 20%-100% I grupe. Lična invalidnina ratnog vojnog invalida utvrđuje se u mjesечnom iznosu, prema grupi vojnog invaliditeta i kreće se u rasponu od 42,50 KM-849,92 KM .

Pravo na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica imaju ratni vojni invalidi od I do IV grupe, koji su nesposobni za vršenje osnovnih životnih potreba bez pomoći drugog lica.Ratni vojni invalidi, radi ostvarivanja prava na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica razvrstavaju su u tri stepena.

Pravo na ortopedski dodatak ima ratni vojni invalid kome je nadležna ljekarska komisija utvrdila vojni invaliditet zbog oštećenja organizma koja su neposredna posljedica zadobijene rane, povrede, bolesti ili pogoršanja bolesti koja je prouzrokovala amputaciju ekstremiteta, kao i zbog gubitka vida na oba oka ili enukleacije jednog oka i takođe se razvrstavaju u tri stepena.

Prava na dodatak za njegu i pomoć od drugog lica i pravo na ortopedski dodatak procentualno povlači i mjeseca novčana primanja.

Prava članova porodice poginulog, umrlog, nestalog borca imaju pravo na porodičnu invalidninu i uvećanu porodičnu invalidninu, procentualno izraženo u odnosu na osnovicu koja se određuje, u zavisnosti za svakog člana po kategorijama na mjesечnom nivou.

3.5 .Dopunska prava

Dopunska prava boračke populacije u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine su sadržana u Zakonu o dopunskim pravima porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida koje je Skupština Brčko distrikta Bosne i Hercegovine usvojila 22.jula 2004.godine. Zakonom su uređena dopunska prava poginulih boraca i ratnih vojnih invalida i članova njihovih porodica,

koja su u nadležnosti Brčko distrikta BIH, na način da se propisuju prava kojima se osigurava adekvatna socijalna zaštita populacije koju ovaj Zakon obuhvata.⁵

Prava utvrđena Zakonom mogu ostvariti kategorije ratnih vojnih invalida i porodice piginulih boraca koji žive na teritoriji Brčko distrikta BIH a koji su pripadnici sva tri naroda.

Dopunska prava porodica piginulih boraca i ratnih vojnih invalida su:

- zdravstvena zaštita, osiguranje potrebnih lijekova i sanitetskog materijala,
- medicinska rehabilitacija u lječilištima u zemlji i inostranstvu,
- naknada putnih troškova kod liječenja u inostranstvu,
- ortopedска и друга medicinska pomagala,
- prilagođavanje prilaza do stambene jedinice, javnih ustanova itd.,
- rješavanje stambene problematike dodjelom stanova ili sredstava za stambeno zbrinjavanje,
- prioritet prilikom zapošljavanja za članove uže porodice piginulog borca i ratnog vojnog invalida
- prioritet kod upisa u obrazovne ustanove, stipendiranje, smještaj u đačke i studentske djece piginulih boraca i ratnih vojnih invalida
- besplatne udžbenike za djecu piginulih boraca i ratnih vojnih invalida
- prioritet kod obnove za porodice piginulih boraca i ratnih vojnih invalida čiji su stambeni objekti srušeni ili oštećeni u ratu
- osiguravanje parking mjesta ispred javih ustanova za invalide i njihovo propisno označavanje
- naknada troškova sahrane.

Za navedeni Zakon, Brčko distrikt BIH godišnje izdvaja 1.500.000 KM a broj korisnika koji su obuhvaćeni jeste preko 2.000.

Svako zakonsko rješenje podrazumijevalo je donošenje programa i pravilnika, plan i dinamiku sprovođenja kao i trajno rješavanje pojedinih pitanja. Uzmajući u obzir činjenicu da svakim danom broj ratnih vojnih invalida i porodica piginulih boraca se smanjuje, s jedne strane smrt korisnika s duge strane djeca piginulih boraca završetkom ili prestankom školovanja gube status i ne uživaju više nikakva prava, devetnaest godina po završetku rata, moralo se više i bolje brinuti i rješavati sva otvorena pitanja. Da bi se to postiglo u

---

⁵ Zakon o dopunskim pravima porodica piginulih boraca i ratnih vojnih invalida Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni list“, broj:26/04.).

budućnosti, potrebno je sistematski pristupiti rješavanju svakog prava s jasnim planom i rokom provedbe i načina rješavanja.

To bi daleko bolje, pravednije i dugoročnije riješilo mnoga pitanja a ujedno otvorila druga za koja do sada nije bilo pomena.

Ključni preduslov uspješne reintegracije, iz ratnog perioda u normalan mirnodopski život jeste svakako zapošljavanje boračke populacije. Rat u Bosni i Hercegovini, ostavio je dalekosežne posljedice u sveukupnoj populaciji stanovništva, čak i u usporedbi s vojnim silama kao što je SAD imajući u vidu da boračka populacija čini relativno brojnu skupinu stanovništva. S jedne strane, učenici iz škola, fakulteta, s druge strane radnici iz društvenih fabrika i u malom broju stručni i kavlikovani kadar u bivšem sistemu, proveo je četiri godine u rovovima, u nezamislivim i nemogućim uslovima a sada prpušteni sami sebi, tržišnim ekonomijama i uslovima rada bez ijednog valjanog programa prekvalifikacija ili doškolovanja. Općepoznato je, da svaki rat ostavlja dugoročne posljedice u svakom društvu, pa u bosanskohercegovačkom. Uz usporeni gospodarski razvoj, po završetku svakog rata ključni problem je uključivanje boraca u mirnodopski način života. Sva materijalna stradanja, lični i porodični gubici, za većinu upitan povratak na porušena ognjišta, bez obrazovanja i zaposlenja uz minimalnu brigu društva i države borci bivaju prepušteni sami sebi. Iako je za državu poseban izazov predstavljalo osmišljavanje i uvođenje djelotvornih programa pomoći usmjerenih na borce, trebala je i morala mnogo više. Sama demobilizacija i reintegracija biših boraca u civilni život je sam po sebi vrlo kompleksan i složen proces. Prijelazno razdoblje iz rata u mirnodopski život karakteriziraju uspjesi i neuspjesi koji utječu na ekonomski, društveni i politički status države podjeljene na dva entiteta, deset kantona i distrikt Brčko. Nerazvijena ekonomija, podjela u društvu, složeno političko uređenje i svakodnevne tenzije proces samo čini još težim. Za uspješnu reintegraciju boraca u mirnodopski način života, najvažnije je bilo da bivši borci imaju vještine i znanje koje će ih učiniti konkurenčnim na tržištu rada. Programi koji su do sada vođeni i izdvajanae novčanih sredstava borcima koji se vode na zavodima za zapošljavanje, svodili su se na mjesecni nivo shodno dužini učešća u vojci, tako da su milioni KM uzaludno bačeni i potrošeni bez ijednog konkretnog efekta, bez ijednog zasnovanog radnog mjesta za borca. Svugdje u svijetu, javljaju se problemi što programi država se samo usmjeravaju na bivše borce i članove njihovih porodica što izaziva ljutnju onih koji nisu aktivno sudjelovali u ratu, što u BIH nije slučaj ili rijedak ili

pojedinačan primjer. Zašto? Zato što je dobar dio stanovništva izbjegao i raseljen i tada povezan s boračkom populacijom a dobar dio ostao u drugim državama i danas.

Da nije nimalo lako i jednostavno, primjeri i dešavanja u bosanskohercegovačkom društvu u postratnom periodu pokazuje i primjer SAD-a, koji, unatoč dugoj tradiciji još uvijek ima mnoge probleme u toj oblasti. Teigen (2007.) zapaža da, iako se čini da veterani u američkom društvu imaju znatna prava, uključujući obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, stambeno zbrinjavanje i prednost pri zapošljavanju, neke činjenice upućuju na dramatične razlike u tretmanu veteranata u odnosu na socijalni sloj kojem pripadaju, njihovu rasnu pripadnost i spol.

Tretman boraca zavisi o društvenom i političkom kontekstu te oni nužno nemaju najbolji mogući tretman. Iako se mnogi slažu da borci trebaju da uživaju posebna prava, nema dovoljno političke volje i koncenzusa oko toga šta su to posebna prava i koliko su dovoljna.

4. REALNI OKVIR ZA OSTAVRIVANJE PRAVA BORACA U LEGISLATIVI BIH

Ustav BIH u svom članu II/4 garantuje nediskriminaciju uživanja prava i sloboda predviđenih članom II Ustava BIH i 15 međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu I Ustava BIH svim licima u BIH po osnovama kao što su spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, nacionalnim manjinama, imovinom ili rođenjem. Ustav BIH nema u potpunosti jedinstven okvir u pogledu osiguranja pristupa kako ekonomskim i socijalnim, tako i boračkim pravima. Zbog direktnе primjene Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda u članu II/3 Ustava BIH, pobrojana su sva prava priznata u Evropskoj konvenciji samim tim i neka prava koja se svrstavaju u grupu ekonomskih i socijalnih prava. Pored toga u Aneksu I na Ustav BIH pobrojano je 15 dodatnih međunarodnih dokumenata koja će se primjenjivati u BIH, kao i mnoge Konvencije. Njihova primjena nije jasno definisana Ustavom BIH, tako da ovi dokumenti nemaju isti status kao Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama a samim tim i zagarantovanu direktnu primjenu. Gdje bi se u taj prostor mogla svrstati i prava boraca i boračke populacije. Primjena svih međunarodnih dokumenata moguća je jedino u kontekstu nediskriminacije u članu II/4. Ustava BIH, koji osigurava uživanje prava i sloboda iz međunarodnih dokumenata. U tom spektru treba tražiti i insistirati na pravima boraca. Ovakva praksa i direktna primjena, navodi nas na ozbiljno razmišljanje za apelaciju Ustavnog suda BIH, žalbom na uživanje prava u okviru Ustava BIH. Iz svega iznesenog i navedenog, radi se o diskriminaciji boraca o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, prava koja bi zagarantovana Ustavom BIH. Dakle, osim diskriminacije u pogledu uživanja prava navedenih u Konvencijama pobrojanim u Aneksu I Ustava BIH, i sam ustavni okvir BIH ne garantuje i samo uživanje ovih prava.

U kontekstu Ustava BIH, entitetski Ustavi a posebno Ustav Federacije BIH u Članu II/A.2 predviđa širi spektar prava čiju primjenu je Federacija BIH dužna osigurati. Tako da su tu pored prava zaštićenih Ustavom BIH pobrojana i dodatna druga prava kao što su pravo na socijalnu zaštitu, na zdrastvenu zaštitu, prehranu, utočište i zaštitu potencijalno ugroženih grupa, vjerovatno misleći da su borci socijalni slučajevi i ugrožena grupa, što svakako jesu. Aneks I Ustava Federacije BIH koji sadrži listu međunarodnih dokumenata za zaštitu ljudskih prava ne samo da je širi od Aneksa I Ustava BIH već pobrojanim dokumentima daje pravnu snagu ustavnih odredaba.

Ustav RS donekle priznaje širi spektar prava nego Ustav BIH, ali ne bez ograničenja koja se mogu regulisati zakonom ili donošenjem prava borcima.

U Brčko distriktu BIH, koji je jedinstvena administrativna jedinica lokalne samouprave koja je pod suverenitetom BIH i koji funkcioniše u skladu sa Statutom, u čijem se članu 4. ističe da Ustav BIH, kao i važeći Zakoni i Odluke Institucija BIH se direktno primjenjuju na cijeloj teritoriji distrikta kao i da Zakoni i Odluke svih organa vlasti distrikta moraju biti u skladu sa važećim Zakonima i Odlukama Institucija BIH. U kontekstu zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda u slučaju boraca na prostoru Brčko distrikta BIH treba istaći da se prava boraca ostvaruju kroz jedan Zakon i nekoliko Odluka. U pogledu nadgledanja implementacije zaštite ljudskih prava situacija je ista kao i u ostatku BIH.

Iz svega navedenog, jasno se postavlja pitanje nadgledanja i osiguravanja implementacije zaštite, poštivanja i ostvarivanja ljudskih prava i prava boraca na cijelom teritoriju BIH. Jedino meritorno tijelo za ovaj vid nadgledanja trebao bi biti Ustavni sud BIH, međutim njegova nadležnost se svodi na prava iz Evropske konvencije, dok implementacija svih ostalih prava koje je država BIH priznala pristupanjem raznim međunarodnim dokumentima nema efikasnu kontrolu unutar BIH.

Iako se istinsko zalaganje za zaštitu ljudskih prava ne može mjeriti po broju ratificiranih dokumenata u oblasti zaštite ljudski prava, može se smatrati da je ratifikacija određenog dokumenta bar pokazatelj volje države, kao što i BIH ima dobru volju ali slabu primjenu. Bosna i Hercegovina sukcesijom, pristupila je Međunarodnoj konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije 16.jula 1993.godine, Konvenciji o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama 1.oktobra 1993.godine kao i Konvenciji o pravima djeteta 6.marta 1992. godine, čime bi trebalo da su obuhvaćena svi mogući oblici prava i samih boraca, jer je bilo i pripadnika žena kao i djece tj.maloljetnih boraca, samo to sve treba uokviriti u državni zakon i u Ustav BIH.

Bosna i Hercegovina je potpisala i ratificirala UN-ovu Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom i njen Fakultativni protokol u julu 2009.godine, a ratifikovala je 12.marta 2010.godine. Konvencija je formalno stupila na snagu 12.aprila 2010.godine.

Prve aktivnosti u oblasti promocije i zaštite ljudskih prava osoba s invaliditetom započele su ranije, tačnije 2003.godine kada je na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Savjet ministara BIH donio Odluku o usvajanju Standardnih pravila UN-a za izjednačavanje mogućnosti osoba sa invaliditetom. Zatim su Ministarstvo civilnih poslova BIH zajedno sa Direkcijom za ekonomsko planiranje BIH i entitetskim vladama pokrenuli proces donošenja Politike u oblasti invalidnosti.Ovaj strateški dokument Vijeće Ministara BIH usvojilo je 8.maja 2008.godine. Sljedeći dokument koji je usvojen jeste Akcioni plan Savjeta Evrope za promociju prava i punog učešća osoba sa invaliditetom u društvu 2006-2015. Dokument je usvojen od strane Savjeta Ministara BIH 2009.godine.

Nakon usvajanja Politike u oblasti invaliditeta 2008.godine, oba entiteta su izradila Strategije za unaprijeđenje društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS 2010-2015 i Strategija za izjednačavanje mogućnosti za osobe sa invaliditetom u Federaciji BIH 2011-2015.godine. Želeći da se na nivou BIH poboljša mehanizam zaštite ljudskih prava osoba sa invaliditetom i sistem koordinacije između nadležnih institucija, Savjet Ministara BIH donosi odluku o formiranju Vijeća za osobe sa invaliditetom BIH. Vijeće se sastoji od 20 članova od čega jednu polovinu čine predstavnici svih nivoa vlasti u BIH, entiteta i Brčko distrikta BIH dok drugu polovinu čine predstavnici organizacija osoba sa invaliditetom iz entiteta i Brčko distrikta BIH.

Stupanjem na snagu UN Konvencije, ljudska prava zagarantovana Ustavom BIH i svim drugim međunarodnim i domaćim dokumentima i dalje u velikoj mjeri ostaju nedostupna osobama sa invaliditetom i boračkoj populaciji. Borci i osobe sa invaliditetom u BIH nemaju jednak pristup zdrastvenoj zaštiti, obrazovanju i mogućnostima zapošljavanja i ne participiraju ravnopravno u svakodnovnom društvenom životu, njegovim procesima i aktivnostima.

Situacija u BIH, obilježena je neujednačenom primjenom postojećih zakonskih rješenja koja se manifestuju u nejednakom uživanju prava i sloboda boraca i osoba sa invaliditetom.Prije svega, odnosi se na nejednaku dostupnost javnim objektima i institucijama, na nejednako postupanje od strane organa vlasti i javnih organa, nejednaka novčana davanja i mnoga druga prava.

Priznavanje prava osoba sa invaliditetom i prava boraca jeste pitanje ljudskih prava. U državi kao što je Bosna i Hercegovina, ratom zahvaćena, sa stanovništvom čiju strukturu većim djelom čine pripadnici boračke populacije iz reda sva tri konstitutivna naroda kao i pripadnici manjina treba i mora biti u vrhu prioriteta objedinjavanje i donošenje jedinstvenog Zakona za regulisanje navedene oblasti. Učešće svih starosnih dobi, oba spola, raznih obrazovnih profila, zemljadarnika u ratnom periodu 92-95, kao i njihova samo inicijativna integracija u mirnodopski sistem života bez pomoći i podrške društva i države jesu kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Niti jedno direktno pravo i oblast nije regulisana u Ustavu BIH, već je kroz oba entiteta i Brčko distrikt BIH rješavano kroz određena zakonska rješenja . U Federaciji BIH u smislu jedinstvenog Zakona o pravima boraca, dok sva druga tj. obimnija prava prepuštena su na milost deset kantona, koji pak u skladu s finansijskim mogućnostima dodjeljuju određena prava. U RS oblast prava boraca regulisan je republičkim zakonom, dok opštine kao niže organizacione jedinice u manjoj mjeri participiraju po pojedinim pravima shodno odobrenim novčanim sredstvima.

U Brčko distriktu BIH, prava i pitanja boraca regulisana su već pomenutim Zakonom o dopunskim pravima ratnih vojnih invalida i porodica poginulih boraca i nekoliko Odluka koje Vlada Brčko distrikta BIH donosi po usvajanju budžeta za tekuću godinu i ukoliko se u budžetu obezbjede određena novčana sredstva za pojedina prava, dok je Zakon o dopunskim pravima boraca još uvijek na čekanju.

Osnovna prava donošena na entitetском nivou, primjenjuju se u i Brčko distriktu BIH, za pripadnike bivših vojski toga entiteta, s jedne strane dok Federacija BIH boračku populaciju na prostoru Brčko distrikta BIH tretira i vodi kao povratnike i rangu drugih povratnika u entitet RS, entitet RS svoje korisnike i pripadnike bivše vojske tretira kao svoje građanine.

4.1 .Katalog prava boraca/ ustav BiH/

Borci, ratni vojni invalidi i porodice pогinulih boraca u oba entiteta i Brčko distriktu BIH imaju nekoliko vrsta prava materijalne pomoći koja se u velikoj mjeri finansiraju iz entitetskih budžeta. U entitetima FBIH I RS usvojeni su novi zakoni 2004.godine i 2019.godine uz znatno povećanje prava koja se dodjeljuju boračkim kategorijama uz porast budžetske potrošnje u te svrhe.

Ratni vojni invalidi iz oba entiteta i Brčko distrikta BIH ostvaruju nekoliko prava, kao što su:

- 1.lična invalidnina
- 2.dodatak za njegu i pomoć od drugog lica
- 3.ortopedski dodatak.

Navedeno predstavlja set osnovnih prava, dok su dopunska prava sadržane u kantonalnim zakonima i zakona u Brčko distriktu, a u RS na nivou entiteta.⁶ U oba entiteta iznos navedenih primanja obračunava se za svaku godinu koristeći osnovicu za obračun.

Pored prava koja se dodjeljuju ratnim vojnim invalidima u Federaciji BIH, dodjeljuju se i prava nositeljima ratnih priznanja kao i nezaposlenim borcima, kao i pravo na novčanu pomoć i na povoljnije penzionisanje. Shodno tome, u RS su ostvarena prava za nositelje ratnih priznanja i boraca bivše vojske RS.

Porodice pогinulih boraca u oba entiteta i Brčko distriktu BIH ostvaruju prava kao što su:

- 1.pravo na porodičnu invalidninu
- 2.pravo na uvećanu porodičnu invalidnu
- 3.pomoć u slučaju smrti.

---

⁶ Zakon o pravima branitelja i članova njihovih obitelji (Sl.glasnik Federacije BIH broj:33/04,56/05,70/07 i 9/10);Zakon o pravima boraca,vojnih invalida i obitelji pогinulih boraca odrbambeno-oslobodilačkog rata RS (Sl.glasnik RS broj:46/04,53/04.20/07 i 118/09).RS je 2011.godine usvojila novi Zakon o pravima boraca ,vojnih invalida i obitelji pогinulih boraca odrbambeno-oslobodilačkog rata („Sl.glasnik RS“,broj:134/11),a Federacija novi Zakon o pravima demobiliziranih branitelja i članova njihovih porodica 2019.godine.

Demobilisani borci i članovi njihovih porodica pod uslovima utvrđenim Zakonom mogu ostvariti pravo na:

- 1.stalna mjesečna novčana primanja, pod određenim uslovima
- 2.zdravstvenu zaštitu
- 3.liječenje u inostranstvu,banjsko-klimatsko liječenje,jednokratnu novčanu pomoć za liječenje
- 4.osiguranje povoljnih uslova za zapošljavanje i prioritet pri zapošljavanju
- 5.pomoć u slučaju smrti
- 6.borački dodatak
- 7.prijevremeno povoljnije penzionisanje
- 8.duži godišnji odmor po osnovu učešća u Oružanim snagama
- 9.stambeno zbrinjavanje
- 10.subvencije plaćanja naknade za pogodnost
- 11.subvencije obaveze plaćanja naknade za dodjeljeno gradsko građevinsko zamljište
- 12.dodjela sredstava za održivi povratak
- 13.besplatni priključak na infrastrukturne mreže
- 14.prednost pri smještaju u penzionerske domove
- 15.osiguranje povoljnih uslova školovanja
- 16.pravo na izdavanje identifikacione kartice demobilisanog borca.

Osim navedenih osnovnih prava, u RS ratni vojni invalidi i porodice palih boraca imaju i dodatna prava u skladu sa Zakonom o penzijsko-invalidiskom osiguranju, kao i po Zakonu o ostvarenju prava na nadoknadu materijalne i nematerijalne štete nastale zbog ratnih dejstava od 1992-1996.godine. Osim navedenih prava u oba entiteta, koja se svrstavaju o osnovna prava, tu postoji još set prava koji donose kantoni u Federaciji BIH, i koji se i po obimu i visini izdvajanja novčanih sredstava razlikuju od kantona do kantona. Mnoga pobrojana prava, nažalost postoje samo kao slovo na papiru, zbog nemogućnosti same sprovedbe ili pak nedostatka novčanih sredstava za njihovo sprovođenje.

Važno načelo međunarodnih mehanizama za zaštitu ljudskih prava, jeste da se osigura dodjela socijalne pomoći koja je primjerena po iznosu i vremenu potrebnom za osiguranje minimalnog životnog standarda i uživanja osnovnih prava, što u konkretnom slučaju u BIH nije primjenjeno. Prava koja dodjeljuju oba entiteta u BIH, u najvećoj mjeri pokazuju da je ta

pomoć nedostatna da osigura normalan životni standard, a ne služi ni kao pomoć za smanjenje siromaštva s ciljem dugoročnog poboljšanja životnog standarda.

Prema izvještaju Svjetske banke, Bosna i Hercegovina izdvaja prekomjerna budžetska sredstva za socijalna davanja boračkih populacija, a koja su neodgovarajuće usmjerena, tako da veći dio socijalnih davanja stiže do dijelova boračke populacije koja nisu u stanju socijalne potrebe dok siromašniji dio boračke populacije prima neznatan i nedovoljan dio sredstava za odvijanje normalnog života.

4.2 .Prava iz Evropskih konvencija

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, koju je Generalna skupština Ujedinjenih naroda proglašila 10.decembra 1948.godine ima za cilj da učini sigurnim univerzalno i stvarno priznavanje i poštovanje u njoj proklamovanih prava. Bosna i Hercegovina, Federacija BIH i RS dogovorile su se da će osigurati svim licima, koja su pod njihovom jurisdikcijom najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, što podrazumijeva prava i slobode osigurane Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i to:

1. pravo na život,
2. pravo ne biti podvrgnut torturi i nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni,
3. pravo ne biti podvrgnut ropstvu ili prisilnom i obaveznom radu,
4. pravo na slobodu i ličnu sigurnost,
5. pravo na pravedno i javno saslušanje u građanskim i kaznenim postupcima,
6. pravo na poštivanje ličnog i porodičnog života, nepovredivost doma i korespondencije,
7. slobodu misli, savjesti i vjeroispovjesti,
8. slobodu izražavanja,
9. slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja,
10. pravo na sklapanje braka i stvaranje porodice,
11. pravo na imovinu,
12. pravo na obrazovanje,
13. pravo na slobodu kretanja i stanovanja,
14. osigurano uživanje prava i sloboda sadržanih u ovom članu,ili drugim međunarodnim sporazumima navedenim u dodatku ovog dokumenta,osigurano bez diskriminacije

prema spolu, rasi, boji kože, jeziku, vjeroispovjesti, političkom i drugom opredjeljenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, pripadnosti nacionalnoj manjini, vlasništvu, rođenju i drugom statusu.

Da bi ispoštovale svoje obaveze, Bosna i Hercegovina, Federacija BIH i RS, kao potpisnice, osnovale su Komisiju o ljudskim pravima koja se sastoji iz dva dijela i to:

- Ured Ombudsmana,
- Vijeće za ljudska prava.

Ured Ombudsmana i Vijeće za ljudska prava razmatrat će navodna i očita kršenja ljudskih prava kao i navodnu ili očitu diskriminaciju na osnovu spola, rase, boje kože, jezika, vjeroispovjesti, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, vlasništva, rođenja i drugom statusu koje krše navodno ili očigledno, provode stranke, uključujući bilo koju službeno osobu ili organ, kanton, općina.

Građankama i građanima Bosne i Hercegovine priznaje se pravo da podnesu Komisiji i drugim organima za ljudska prava prijave koje se tiču kršenja ljudskih prava.

Pored navedenih tijela i organa za zaštitu ljudskih prava svakako treba istaći i nevladine i međunarodne organizacije za zaštitu i promovisanje ljudskih prava, kao što su Komisija UN za ljudska prava, OSCE, Visoki komesarijat UN za ljudska prava i i sve druge nevladine organizacije za ljudska prava, koja pažljivo prate stanje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Pristup i monitoring nevladinih i međunarodnih organizacija za zaštitu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini se odvija putem osnivanja mjesnih ureda i slanja posmatrača ili izvjestitelja, uz dužnost omogućavanja potpunog i efikasnog pristupa u svrhu istrage i praćenja stanja ljudskih prava u Bosni I Hercegovini.

Dodatak Aneksu VI:

- 1.1948.Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida,
- 2.1949.Ženevske konvencije I-IV o zaštiti žrtava rta,i Protokoli I-II,1977. Ženeva
- 3.1950.Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda sa Protokolima,
- 4.1951.Konvencija o statusu izbjeglica s Protokolima iz 1966.,

- 5.1957.Konvencija o državljanstvu udatih žena,
- 6.1961.Konvencija o smanjenju broja osoba bez državljanstva,
- 7.1965.Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije,
- 8.1966.Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima s Fakultativnim protokolima
- 9.1966.Pakt o ekonomskim,socijalnim i kulturnim pravima,
- 10.1979.Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena,
- 11.1984.Konvencija protiv torture i drugih okrutnih,nečovječnih postupaka ili kažnjavanja
- 12.1987.Evropska konvencija protiv torture i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka
- 13.1989.Konvencija o pravima djeteta,
- 14.1990.Konvencija o pravima radnika migranata i članova njihovih porodica,
- 15.1992.Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima,
- 16.1994.Okvirna konvencija o zaštiti nacionalnih manjina.

4.3 .Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima je usvojen i otvoren za potpis, ratifikaciju i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine 2200A od 16.decembra 1996.godine a stupio je na snagu 3.januara 1976.godine. Države članice smatraju da prema principima izraženim u povelji Ujedinjenih naroda, priznanje dostojanstva koje je bitno za sve članove ljudske porodice i njihovih jednakih prava predstavlja osnovu slobode, pravde i mira u svijetu. Ta prava proizilaze iz dostojanstva neodvojivog od čovjekove ličnosti, ako i da ideal slobodnog ljudskog bića, oslobođenog od straha i bijede, može postići samo ako se stvore uslovi koji omogućavaju svakome da uživa svoja ekomska, socijalna i kulturna prava. Povelja Ujedinjenih naroda nameće državama obavezu da unapređuje opće i stvarno poštovanje čovjekovih prava i sloboda, vodeći računa o činjenici da pojedinac ima dužnost prema drugom i prema zajednici kojoj pripada i da je dužan zalagati se za unaprijeđenje i poštivanje priznatih prava.

Obaveza država je da garantuje da će se sva prava koja su u paktu formulisana biti ostvarivana bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji, spolu, jeziku, političkom ili drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, imovinskom stanju ili bilo kakvoj drugoj okolnosti , podjednako da i žene i muškarci uživaju sva ekomska, socijalna i kulturna prava.

Priznato pravo na rad, koje obuhvaća pravo koje ima svako lice na mogućnost zarađivanja kroz slobodno izabran ili prihvaćen rad i podrazumijeva odgovarajuće mjere za očuvanje ovog prava, a država treba da preduzme, u cilju punog ostvarivanja ovog prava, programe tehničke i stručne orijentacije i obuke, politike i metodi za postizanje stalnog ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja i pune proizvodne zaposlenosti u uslovima koji čovjeku garantuju uživanje osnovnih političkih i ekonomskih sloboda.

Upravo na ovom planu, Bosna i Hercegovina nije položila ispit, tj. zadaću, stalno kršeći pravo da borac od svog rada obezbijedi sebi i svojoj porodici normalne uslove za život, a da bi bio sposoban i konkurentan za rad, borcu koji je za vrijeme rata bio maloljetan treba omogućiti školovanje i radno usmjerjenje, borac koji je bio zemljoradnik i radnik u nekoj fabriци koja više ne postoji, treba omogućiti doškolovanje i prekvalifikaciju kako bi bio sposobljen za nove tržišne uslove rada.

Pravo koje ima svako lice da sa drugima osniva sindikate i da se učlani u sindikat po svom izboru, osnivanje udruženja ili članstva u njima, država ništa nije učinila da se zakonski uredi i spriječi kršenja prava i zloupotreba samog članstva, tako što bi onemogućila predsjedavanje i vođenje pojedincima do kraja života i jednoumlje i samovolju pojedinca ili grupe okupljene oko tog pojedinca.

Svakom licu, država je obavezna da osigura socijalno obezbeđenje i socijalno osiguranje zaštiti i pomogne porodici koja je prirodni i osnovni sastavni dio društva, posebno za obrazovanje i za onaj period za koje snosi odgovornost za izdržavanje i odgajanje djece o kojima se brine. Posebna zaštita i pomoć majkama za razumno vrijeme prije i poslije rođenja djece. Djeca i omladina moraju da budu zaštićeni od ekonomske i socijalne eksploracije.

Zakonom treba zabraniti zapošljavanje na poslovima koji su takve prirode da mogu da izlože opasnosti njihov moral i zdravlje, da dovedu u opasnost život.

Države članice ovog pakta priznaju pravo svakom licu na životni standard dovoljan za njega samog i njegovu porodicu, ubrajajući tu dovoljnu hranu, odjeću i smještaj, kao i stalno poboljšanje njegovih uslova života, priznajući osnovno pravo koje ima svako lice na zaštitu od gladi, donijet će potrebne mjere i konkretnе programe za poboljšanje metoda proizvodnje,

očuvanja i podjele prehrambenih proizvoda kroz puno korištenje tehničkih i naučnih znanja, tako da osigura što je moguće bolje sposobljenje i korištenje prirodnih bogastava.

Priznaje se pravo koje ima svako lice na najbolje psihičko i mentalno zdravlje koje se može postići putem mjera kao što su: smanjenje broja mrtvorodene djece i smrtnosti djece, kao i zdrav razvitak djeteta, poboljšanje svih vidova higijene sredine i industrijske higijene, sprečavanje i liječenje epidemičkih, endemičkih, profesionalnih i drugih oboljenja, kao i borbu protiv ovih bolesti i stvaranje uslova za osiguranje svima ljekarskih usluga i pomoći u slučaju bolesti. Svako lice ima pravo na obrazovanje, čiji je cilj putpini razvoj ljudske ličnosti i dostojanstva, time uzimajući korisnu ulogu u slobodnom društvu, a za osiguranje punog korištenja prava treba da se obezbijedi obavezno osnovno školovanje i svima dostupno srednje škole uključujući tehničko i stručno usmjerenje, treba da bude opće i dostupno svima kroz odgovarajuće mjere, kao i više i visoke škole da su dostupne svima podjednako.

Pravo svakog lica je da učestvuje u kulturnom životu, da se koristi dostignućima nauke i njihovom primjenom kao i da uživa zaštitu moralnih i materijalnih interesa koja proističu iz svake naučne, književne ili umjetničke proizvodnje čiji je on autor, uz puno poštivanje slobode prijeko potrebne za naučno istraživanje i stvaralačku djelatnost, a sve u korist koje treba da budu kao rezultat jačanja i razvijanja domaće tako i međunarodne saradnje i veza na polju nauke i kulture.

4.4 .Politička prava /sloboda izražavanja, mišljenja, savjesti i vjeroispovjesti, udruživanja i slobodu mirnog okupljanja/

Sloboda izražavanja i mišljenja su temeljne slobode svakog ljudskog bića, neophodne za individualno dostojanstvo i ispunjenje tvoreći suštinske temelje svake demokratije, vladavine prava, mira, stabilnosti, održivog razvoja i sudjelovanja u javnim poslovima. Svaka država je obavezna poštovati, štititi i promicati prava na slobodu mišljenja i izražavanja.

Demokratija bez slobode izražavanja i mišljenja ne može postojati, a samim tim nužne su za ostvarivanje i uživanje širokog raspona drugih ljudskih prava, uključujući slobodu udruživanja i okupljanja, slobodu misli, vjeroispovjesti ili uvjerenja, prava na obrazovanje, prava na sudjelovanje u kulturnom životu, prava glasovanja i druga politička prava koja se

odnose na sudjelovanje u javnim poslovima. Sloboda izražavanja, uključujući umjetničko izražavanje, neophodna je za razvoj i očitovanje identiteta pojedinaca u društvu.

Sloboda izražavanja i mišljenja ugrađena je u članove 19. Opće deklaracije o ljudskim pravima i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, gdje je navedeno da svako ima pravo zadržati svoja uvjerenja bez miješanja sa strane, pravo na slobodu izražavanja što obuhvaća i slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svih vrsta, usmeno, pismeno, štampom u umjetničkom obliku bez obzira na granice.

Ustavom Bosne i Hercegovine, ustavima entiteta i statutom Brčko distrikta BIH, zagarantovano je pravo na udruživanje i mirno okupljanje, slobodu udruživanja sa drugima, tako da je sloboda udruživanja ustavno pravo svih lica u BIH. U ostvarivanju prava na mirno okupljanje, ustavi ne uvode ograničenja, a nadležni organi će zabraniti održavanje javnog skupa koji je usmjeren na nasilno mijenjanje ustavnog poretku, narušavanje teritorijalnog integriteta BIH, kršenje zajamčenih sloboda i prava, izazivanjem i podsticanjem nacionalne, rasne i vjerske netrpeljivosti i mržnje. Okupljanje građana smatra se slobodnim i demokratskim, ako se ostvaruju u skladu sa zakonskim propisima sadržanom u Zakonu o okupljanju građana, a podrazumijeva sazivanje i održavanje skupova na za to primjerom mjestu.

Sloboda vjere ili uvjerenja uključuje pravo svake osobe, odnosno crkve ili džamije i vjerskih zajednica do može vršiti vjerske obrede u svojim ili zakupljenim prostorijama koje ispunjavaju uslove za okupljanje većeg broja broja osoba, na otvorenim prostorima vjerskih objekata, na grobljima te u domovima i imanjima svojih vjernika. Pored toga mogu slobodno i javno organizovati vjerske svečanosti, priredbe i druga vjerska i kulturna okupljanja na javnim mjestima u skladu sa Zakonom koji uređuje ovu oblast.

Na nivou Bosne i Hercegovine, oba entiteta i Brčko distriktu BIH, uređeno je pitanje osnivanja, registracije, unutrašnje organizacije i prestanka rada udruženja i ne primjenjuje se na političke organizacije, vjerske zajednice, sindikalne i sportske organizacije koje tretira drugi zakon. Registarcija udruženja neophodna je radi sticanja pravnog lica i za mogućnost uključivanja u pravni promet što podrazumijeva izradu pečata i otvaranje žiro-računa kao pravnog subjekta. Udruženja obavljaju djelatnost utvrđena statutom i registriraju se u Ministarstvu pravde BIH, sudovima entiteta i Brčko distriktu BIH.

5. KRŠENJE PRAVA BORACA U DISTRIKTU BRČKO

Borci i boračka populacija s članovima njihovih porodica čine značajan broj stanovnika Brčko distrikta. U Brčko disitriktu,kao multietničkoj zajednici,multietnička stanja često su definirana subjektivnim i proizvoljnim kriterijima.To je,s jedne strane, posljedica kontraverzi u tumačenju etničke pripadnosti kao društvenopolitičkog fenomena,dok je,s druge strane, rezultat nedostatka empirijskih mjera o multietičnosti država⁷.Bivši pripadnici sve tri bivše vojske sa prostora prijeratne optine Brčko, završetkom rata i uspostavom distrikta postaju građani i prepušteni sami sebi od samog početka gdje ni u jednom slovu Statuta Brčko distrikta nisu spomenuti. Nakon proteklih 24 godine po završetku rata, vlast u Brčko distriktu nijednim pravnim aktom nije obuhvatila i zaštitila tako značajnu kategoriju stanovništa, postavljajući se samo deklarativno uoči održavanja lokalnih izbora obećavajući i nudeći sve i svašta, a po završetku izbora borci ostaju i dalje na marginama društva i prepušteni sami sebi u okviru svojih porodica.

Borci kao temelj a ne teret države i Brčko distrikta, prihvatanjem takve teze i konačnim priznavanjem statusa kroz donošenje odgovarajuće Zakona konačno se rješava status boraca u Brčko distriktu. Nemjerljiv i neupitan doprinos u očuvanju i stvaranju kako države a pogotovo ključnog razloga za uspostavu distrikta, borci su to svakako zastužili. Sve ove godine koje neminovno teku, nikada se niko nije javno zapitao i priznao ulogu u konačnom odlučivanju za uspostavu distrikta u Bosni i Hercegovine, a ne na nekom drugom području, npr. Mostaru, Bijeljini ili Jajcu.

Mali dio iz profesionalnog sastav bivše JNA činili su strukturu bivših pripadnika boraca, dok je najveći dio prestavlja, što ovdje treba posebno istaći maloljetnike, zemljoradnike, radnike, studente , poljoprivrednike i nezaposlena lica. Mahom neobrazovani ili pak sa završenom osnovnom školom a mali broj sa srednjim obrazovanjem, dok oni sa završenim visokim obrazovanjem držali su se podalje o ratnih dejstava zauzimajući položaje i kancelarije rukovodeći svim i svačim držeći da je manja šteta da ovi drugi ginu i stradavaju.

---

⁷ Kapidžić, Damir, 2019. Multietnička demokracija. Sarajevo: FPN.

Umijeće preživljavanja u ratu, spasavajući prije svega vlastitu glavu, razorenih domova a ne u nalom broju i porodica, borci prelaze u mirnodopski način življenja demobilisani iz vojnih jedinica. Prekid školovanja, gubitak radnih mjesta, uništeni započeti privredni ili poljoprivredni poslovi uz provedene četiri godine života po rovovima uz nemoguće ljudske i nadljudske napore i ne uslove kreću u novi život i početak. Ostavljeni i prepušteni sami sebi, bez ikakve adekvatne stručne pomoći, prava na liječenje, obrazovanje ili stalnu novčanu pomoć.

Od samog početka, a ni danas, borci nisu sistemski tretirani, njihova prava nisu definisana niti jednim zakonom na nivou države Bosne i Hercegovine. Borci su posebno osjetljiva i marginalizirana društvena skupina često izložena diskriminaciji i različitim oblicima kršenja temeljnih ljudskih prava. Nedonošenjem Zakona o dopunskim pravima demobilisanim borcima u Brčko distriktu, vlast pokazuje jasan i opredjeljen način postupanja prema borcima. Godišnja izdvajanja kroz budžet koji iznosi preko dvijestotine i pedest miliona konvertibilnih maraka, a iznosi su 900.000 KM za sve tri boračke populacije iz biših vojski. Obzirom na to da zakonski nije regulisano, odobrena budžetska sredstva na nivou godine, u zavisnosti od godine do godine, da li je izborne ili predizborne, moraju proći proceduru usvajanja i odobravanja kroz Program utroška od strane Vlade Brčko distrikta.

Sve što zakonom nije regulisano i nije obaveza, prepušteno je samovolji, političkoj nadmoći i iskorištavanju, što znači da što je odobreno za ovu godinu, niti mora niti je izvjesno da će biti naredne godine. Odobrena budžetska novčana sredstva za tekuću godinu za potrebe boračke populacije dijele se na tri dijela za bivše pripadnike triju vojski u svrhu rješavanja stanja socijalne potrebe i liječenje, stambeno zbrinjavanje i pomoć u slučaju smrti demobilisanog borca ili člana porodice demobilisanog borca.

Program pomoći za liječenje boraca i članova porodice kao i članovima porodice umrlog demobilisanog borca određen ju u iznosu od 300,00 KM jednokratno tokom kalendarske godine, i moraju se ispuniti određeni kriterijumi dostavom adekvatne dokumentacije. Ono što se godinama ukazivalo i nije imalo razumijevanja, u ovako skromnom programu sa mizernim odobrenim novčanim sredstvima jeste da se javni poziv otvor i traje tokom čitave godine, a ne samo osam dana u nekom mjesecu u tekućoj godini. Zar bolest traje osam dana i u periodu do raspisivanja javnog poziva. Šta je sa onima koji imaju potrebu za liječenjem i oboljenjima

po isteku osam dana javnog poziva, a da ne spominjemo borce koji ne saznaju blagovremeno i ne odazovu se javnom pozivu, vjerovatno moraju preživjeti dogodine i čekati novi javni poziv.

Ono što se sve više javlja i što je trend posljednih godina i predstavlja pravu katastrofu jeste da mnogi borci odobrenim novčanim sredstvima za liječenje, gdje objektivno postoji stvarana potreba za istim, ta novčana sredstva su prinuđena utrošiti u druge svrhe neophodne za očuvanje golog života njega i porodice kao npr.nabavka ogreva, plaćanje zaostalih računa za struju, rata kredita ili pak kupovina hrane.

Program utoška novčanih sredstava u stanju socijalne potrebe demobilisanog borca za tekuću kalendarsku godinu odobrava se u pojedinačnom iznosu od 225,00 KM jednokratno. Jednokratno za čitavu godinu, dvanaest mjeseci i tristotine i šesdesetpet dana. Da bi ostvarili navedeno pravo, borci moraju biti nezaposleni i prijavljeni na evidenciju zavoda za zapošljavanje i znati odnosno pratiti kada i u koje vrijeme će biti raspisani javni pozivi u traanju od osam dana. Po otvaranju javnog poziva, ispred Službe za boračko-invalidsku zaštitu, koja je nadležna za realizaciju odluke stvaraju se redovi i čekanja od po nekoliko sati za predaju tražene dokumentacije, šaljući se dodatna slika u javnost da su borci socijalni slučajevi koji traže socijalnu pomoć, na kiši i snijegu, u takvim uslovima da čak i obrazac zahtjeva nisu u stanju da popune. Zar je toliki problem stvoriti jedinstvenu bazu podataka ili istu preuzeti od nadležnih organa za vojni evidenciju i izvršiti jednom godišnje provjeru da li je taj demobilisani borac prijavljen na evidenciju zavoda za zapošljavanje i da li ima još uvijek aktivan žiro-račun otvoren kod banaka i izvršiti uplatu odobrenih novčanih sredstava jednom u godini dana, a ne prepustiti maltretiranju i daljem ponižavanju boraca da u redovima čeka.

Koliko je to sve ponižavajući i diskriminirajući, u odnosu na druge građane, navećemo samo jedan primjer, da ista ta vlada Brčko distrikta, jednom godišnje odobrava jednokratnu novčanu pomoć za penzionere u iznosu od 150,00 KM, penzionerima koji imaju stalna mjesečna novčana primanja tokom godine, što je svakako za pohvalu, a diskriminiše i krši osnovna ljudska prava boraca, pravo na obezbjeđenu egzistenciju i pravo na uslove života, jednom godišnje, jednokratna novčana pomoć, vjerovatno smatrajući da je dovoljno za čitavu godinu.

Program stambenog zbrinjavanja boraca i članova porodice umrlog demobilisanog borca, sveden je na jednokratnu pomoć koje mogu koristiti po njima prioretnim osnovama. Kako drugačije objasniti, dodjeljeni iznos od 1.000,00 KM za stambeno zbrinjavanje, gdje je objektivna potreba nekoliko puta veća. Umjesto sistematskim i trajnim pristupom rješavanju ovog gorućeg problema sa kojima su suočeni borci, vlasti Brčko distrikta kupuju socijalni mir, drže u neizvjesnosti borce dajući im lažnu nadu da su slledeći po pitanju rješavanja i tako iz godine u godinu.

5.1 .Kršenje prava na obrazovanje boraca

Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko distrikta Bosne i Hercegovine usvojen je na osnovu članka 22 Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine u skladu člana 59 stava 3 Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini u februaru 2008.godine. Zakon o školovanju odraslih osoba nije usvojen.

Sve ovo što je do sad navedeno i iznijeto, od strukture do profila demobilisanog borca i njihovim potrebama i mogućnosti za konkurenčnim radnim angažmanom kao i tržišnim potrebama za bilo kojim stručnim i obrazovnim kadrom iz reda boraca je prosto nemoguće. Proklamovana priča, kako treba i šta treba, od školovanja, doškolovanja i prekvalifikacije boraca nije ništa urđeno čak ni pokušano. Ponovo, prepušteni sami sebi, bez podrške države, zajednice i okruženja, borci uz prioritet obezbeđenja pukog preživljavanja prinuđeni su da sami sebi obezbjede školovanje ili prekvalifikaciju, odlazeći u druge gradove oba entiteta a nije rijedak slučaj i u druge države. Dok s jedne strane značajne količine novca koje su mogle ostati u budžetu distrikta slijevaju se u susjedne opštine, a borcima ta mogućnost nije pružena, da ne kažemo da su trebala biti obezbeđena novčana sredstva za potrebe školovanja boraca. Tako odškolovani i prekvalifikovani borci imaju mogućnost da se zaposle u organima i institucijama Brčko distrikta, što je rijedak slučaj kao i u nekoliko privatnih firmi kao i na Arizona pijaci opšte poznatoj na ovim područjima ali i šire. Nijednim jedinim slovom, aktom ili propisom do sada nije pomenuta kategorija stanovništva kao borca prava na obrazovanje, prekvalifikaciju ili doškolovanje.

Neophodno je u Zakonskom obliku dozvoliti i omogućiti priliku za školovanjem boraca, bar onih koji su još u životnoj dobi i potrebi za tim ,kao i izdvojiti odgovarajuća novčana

sredstva kako bi se pužila prilika i mogućnost da od sada borci budu u prilici i budu ravnopravni sa drugim građanima, jer nikada ne treba zaboraviti da su oni svoje četiri godine života, možda i najvažnije, dali za nešto-za šta?

Donošenje Zakona o obrazovanju odraslih osoba u Brčko distriktu, s akcentom na kategoriju boraca uz neznatna finansijska sredstva doprinijelo bi u potpunom rješavanju pitanja obrazovanja boraca a time i mogućnost zapošljavnja kao stručnog i obrazovanog kadra i jedan mali dio satisfakcije za ono sve što su dali i što im je oduzeto ne njihovom krivicom.

Usvajanjem Zakona o dopunskim pravima, stvorena bi pravna osnova a i obaveza svim drugim organima i institucijama da više povedu računa i obezbjede minimalne uslove korištenja pojedinih prava svako iz svoje nadležnosti, a ujedno bi skinuta nepravedeno dodjeljena etiketa borca kao socijalnog slučaja.

5.2 .Kršenje prava i oblici diskriminacije u odnosu na ostale gradjane

Rat i stradanja na prostoru predratne općine Brčko ostavio je duboke i nenadoknadive posljedice u ljudskom, materijalnom psihofizičkom i svakom drugom obliku. Veliki broj raseljenih, ogromna stradanja porodičnih objekata, infrastrukture kao i uništena sva privreda bez ijednog subjekta koji je održavao ili nastavio sa radom. Potpisivanjem mirovnog sporazuma, prestankom ratnih dejstava, općina podjeljena na tri dijela sa pripadnicima tri bivše vojske suočava se sa izazovima mirne reintegracije. U to vrijeme borci samovoljne napuštaju vojne formacije, bez otpusta, otpremnine ili bilo kojeg vida pomoći. Neznatan dio boraca ostaje u novoforomiranoj profesionalnoj vojsci i raspoređuje se po susjednim općinama. Još uvijek veliki broj boraca kao raseljena lica nalaze se u tuđim domovima, kolektivnim centrima ili kao podstanari sa neizvjesnom prilikom za povratak u prijeratne domove koji su sravnjeni sa zemljom.

Dugogodišnje ratovanje, služenje u vojnim jedinicama, uz to i puko preživljavanje, od maloljetnika, zemljoradnika, radnika, studenata, profesora i zanatlija postaju profesionalni vojnici-ratnici za koje bi im i moderne svjetske sile zamjerili- do demobiliziranog vojnika bez škole, doma, fabrike i uopće privrede i pogleda u budućnost. Sav period od završetka rata pa

do proglašenja Brčkog distrikтом Bosne i Hercegovine potrošen je s jedne strane borbom i pokušajima izgradnje i obnove stambenih objekata i infrastrukture i neizvješću oko statusa grada Brčkog. Borci postaju građevinci, vozači, fizički radnici, portiri a ogroman broj sjedio po tuđim kućama i čeka. Traume iz rata, osjećaji bezpomoćnosti i manje vrijednosti, pokazale su se na samom početku i to završetkom rata jer država ništa ne čini na psihosocijalnoj sigurnosti i općom nebrigom za borce. Povratak iz zapadnih zemalja onih kojima ovaj rat nije ništa predstavljao, naoružani skupim autima, punim kamionima pokućstva, dodatno podgrijava atmosferu među borcima i postavlja pitanje za koga, čemu i jel sve bilo vrijedno. Uspostavom Brčkog distriktom, o svemu se više vodi računa, dodjeljuju grantovi i prava, ali ne i borcima. Populacija sa najviše članova, pripadnici tri bivše vojske i tri konstitutivna naroda, populacija koja aktivno učestvuje i daje doprinost izgradnji i očuvanja mira kao i integraciji u okviru distrikta, dok iste te institucije ni do danas nisu otvorile niti jednu ustanovu za pružanje psihosocijalne pomoći, ili odredile stručnjaka iz te oblasti da se bavi pitanjem posttraumatskog stresnog poremećaja.

Borci u Brčko distriktu i jesu kao i ostali građani. Nezaposleni se nalaze na evidenciji zavoda za zapošljavanje. Neobrazovani, oni koji su u mogućnosti od ličnih sredstava odlaze u susjedne općine za prekvalifikaciju ili doškolovanje. Bave se poljoprivredom, traže posao kako bi preživili sa svojom porodicom po susjednim državama radeći najteže fizičke poslove. Borci trebaju i jesu kao i ostali građani kako Brčko distrikta tako i države Bosne i Hercegovine, ali šta je sa onih četiri godine provedene i izgubljene, po svim vremenskim neprilikama i neuslovima, šta je sa prekinutim školovanjem i studiranjem, napuštanjem radnog mesta, ličnim i porodičnim gubitkom, pretrpjelim strahom, trajnim oštećenjem skriveno duboko u svakom od njih i samo tinja i vreba, ali nažalost manifestuje se kroz najteža i galopirajuća oboljenja sa katostrafalnom posljedicom. Sve više samoubistava, osjećaj beznađa, nepripadnosti društvu i državi jesu posljedica nebrige i neadekvatne pomoći borcima kršenjem njihovih prava i diskriminacije u odnosu na ostale građane.

5.3 .Kršenje prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite boraca

Pitanje socijalne zaštite regulisano je Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom u FBIH, Zakonom o socijalnoj zaštiti RS te Zakonom o socijalnoj zaštiti Brčko distrikta. Socijalna prava ili prava socijalne sigurnosti se tretiraju kao

elementi životnog standarda i podrazumijevaju pravo na standard života koji osigurava zdravlje i blagostanje pojedinca i njegove porodice. Kao što su hrana, odjeća, stan, zdravstvena njega, socjalna skrb, pravo na osiguranje za vrijeme nezaposlenosti, pomoć u liječenju i u slučaju smrti. Obezbeđivanjem navednih prava promoviše se i osigurava jednakost ljudi i njihovo dostojanstvo i jednake mogućnosti. Kao dopuna jesu ekomska, socijalna i kulturna prava. Država ima obavezu, kao i što joj svi potpisani sporazumi nalažu, da svojim građanima omogući uživanje pomenutih prava sve u svrhu opšteg poboljšanja materijalnog i socijalnog statusa.

Regulisanjem pitanja socijalne zaštite u Brčko distriktu, uz navedene i opisane sve moguće kategorije stanovištva u stanju potrebe, nijednom riječju nije pomenuta kategorija borca, svrstavajući ga u rang svih drugih i zavisno od određene potrebe može podnosići zahtjev za ostvarenje određenog prava. Ukoliko borac navrši šesdesetpet godina, briše se sa evidencije zavoda za zapošljavanje i gubi sva do tada dostignuta prava kao i pravo na zdravstveno osiguranje. Gubitkom prava na zdravstveno osiguranje, do tada samo kao lice bez zaposlenja, prinuđen je da pojedinačnom molbom obraća se organima vlasti, moleći i tražiti da se molba pozitivno riješi i omogući korištenje prava na zdravstveno osiguranje iz mjeseca u mjesec, za onoliko vremena koliko mu je života preostalo, postajući teret a ne temelj ove države i ovog društva.

Pravo na zdravstvenu zaštitu, većinom putem zavoda za zapošljavanje, borci ostvaruju u osnovnom obliku, dok su prinuđeni plaćati participaciju za svaki vid i oblik pružene zdravstvene zaštite a posebno bolničko ležanje. Koristeći osnovni vid zdravstvenog osiguranja, pri tome plaćajući puni iznos participacije, ostaje samo da nabavi propisane lijekove u jednoj od tridesetak privatnih apoteka u Brčko distriktu .

Kršenjem osnovnih ljudskih prava boraca u Brčko distriktu prava na potpunu i besplatnu zdravstvenu zaštitu, borci su dodatno diskriminisani i u odnosu na borce sa prebivalištem u oba entiteta i svih deset kantona, gdje se dodatnim kantonalnim ili opštinskim propisima i Zakonima donose i proširuju određena prava a koja niti jednim dijelom ne obuhvataju borce u Brčko distriktu.

Pravo na banjsko-klimatsko liječenje, kao nastavak bolničkog liječenja je pravo koje se ostvaruje putem Fonda zdravstvenog osiguranja omogućeno svim građanima, ne uzimajući u obzir samo jednu od mogućnosti ili potrebu, bez stručne analize i statističkih pokazatelja,

koliko i u kojoj mjeri je uticaj ratnih dejstava u vremenskom periodu od četiri godine na borca i koja je njegova zdravstvena potreba.

5.4 . Kršenje uslova opšte jednakosti

U članu 1.tačka 4. Statuta Brčko distrikta propisano je da su „Ustav Bosne i Hercegovine kao i važeći zakoni i odluke institucija Bosne i Hercegovine direktno primjenjivi na cijeloj teritoriji Distrikta“, a u glavi II Statuta,koja nosi naziv „Prebivalište, državljanstvo i građanska prava“ sadrži nekoliko odredaba koje se odnose na ljudska prava i osnovne slobode.Član 13.tačka 1. sadrži zabranu diskriminacije po bilo kojem osnovu u uživanju svih prava i sloboda. Diskriminacija je nepravično i nerazumno pravljenje razlike prema pojedincu ili grupi. Činjenje neopravdane i nemoralne razlike u pogledu tretmana pojedinca ili grupe na osnovu identiteta, pripadnosti ili nekog drugog ličnog svojstva. Nije svako pravljenje razlike između pojedinaca, s obzirom na neka njihova lična svojstva automatski diskriminacija. Nedodjeljivanjem određenih prava, njihova visina kao i nedovoljnost za zadovoljenje osnovnih životnih potreba na egzistenciju ili stambeno rješavanje pitanja boraca u Brčko distriktu ponavljaju se iz godine u godine. Ukoliko razlikovanje zasnovano na razumnim i nepristrasnim kriterijumima koje utrđuje odluka ili zakon, nije diskriminacija, ali koji su to razumni kriterijumi i kako ih nosioci vlasti određuju i po čemu.

Brčko distrikt promovira i garantuje pravo pristupa svim javnim institucijama, slobodu kretanja i određivanja mjesta prebivališta, poslovanja ili rada na cijeloj teritoriji, zabranu diskriminacije pri zapošljavanju u javnom sektoru,ravnomjeran i ravnopravan raspored sredstva iz budžeta, koji sa koeficijentom od 3,5 % indirektnog oporezivanja obezbjeđuje garantovano punjenje. Sva lica na teritoriji distrikta uživaju prava i slobode koje su im date Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i slobodama. Zagaranovana je sloboda udruživanja, pravo na obrazovanje, pravo na odbranu i besplatnu pravnu pomoć za lica koja nemaju dovoljno sredstava da angažuju pravnog zastupnika. Pravo na udruživanje regulisano je zakonom i na taj način formirana su desetine boračkih udruženja koja se finansiraju iz budžeta i štite i zalažu se za prava boraca. Efikasna zaštita prava zahtijeva efikasno udruženje ili organ ili državu koja djeluju na sve svoje članove, građane ili teritorij.

Ono što je neophodno da organi vlasti u Brčko distriktu u narednom periodu urade jeste pratiti primjenu međunarodnih dokumenata i konvencija kao i usvojenih međunarodnih standarda za zaštitu ljudskih prava i preduzimanje mjera za njihovu implementaciju, organizovati istraživanja i analiza stanja u oblasti prava boraca od diskriminacije i promocije jednakosti tih lica sa drugim licima, unaprijediti saradnju sa nevladnim organizacijama i promovisati prava boraca, eliminisati stereotipe i predrasude o borcima, pogotovo onima koji su u stanju psihofizičke pomoći, kao i štetne radnje kojima se diskriminišu borci u svim oblastima života, organizovati edukacije i treninge za različite ciljne grupe u cilju podizanja nivoa svijesti o borcima kao ravnopravnim građanima, pokrenuti i sprovoditi kontinuiranu kampanju za podizanje nivoa svijesti javnosti spram boraca, podsticati medije da promovišu prava i zaštitu od diskriminacije.

5.5. Rezultati ankete boraca Brčko distrikta o njihovom statusu, položaju, pravima i slobodama

Donošenje zakonskih okvira u Brčko distriktu i pravedena i pravična raspodjela odobrenih novčanih sredstava kao i ekonomski i društveni status boraca je veoma težak i zahtjevan posao, koji od istraživača traži maksimalnu objektivnost i nepristrasnost. Anketa i intervijui sa borcima Brčko distrikta su otvorili mogućnosti koje će predstavljati putokaz za dalje pravce djelovanja uspostave i nadogradnje prava boraca. U intervjuima sa borcima Brčko distrikta sam saznao činjenice i anketom prikupljenim podacima uočeni su kvalitetni rezultati na osnovu jednog reprezentativnog uzorka. Broj boraca sa kojima je obavljen intervju i anketa jeste 100 i obuhvatao je vremenski period od šest mjeseci. U našem istraživanju, bitno je istaći da su u anketi učestvovali borci, pripadnici sve tri bivše vojske koji žive u Brčko distriktu i to bivši pripadnici Armije RBIH (60,5 %), bivši pripadnici HVO (25%) i bivši pripadnici vojske RS (14,5%).

U sprovedenoj anketi, kao i intervjuima možemo istaći da je većina boraca u radno-sposobnoj životnoj dobi (59,1%), zatim oni koji imaju riješen radno-pravni status ili su ostvarili pravo na penzionisanje (24,3%), te na kraju borci koji se snalaze na razno razne načine da prežive, baveći se poljoprivredom, kućnim radinostima ili privremenom napuštanju ove prostore (16,6%).

Takođe u ovoj anketi treba napomenuti i stepen obrazovanja boraca u Brčko distriktu, što nikako nije za pohvalu, govore podaci da je broj anketiranih sa završenim osnovnim

obrazovanjem ili niže (68,2%), dok je broj sa završenom srednjom školom (25%), dok je broj onih koji imaju završen fakultet zanemarljiv.

Da bi uvidjeli da li su borci u Brčko distriktu upućeni u bit teme koja se obrađuje bilo je neophodno postaviti pitanje o tome da li su uopšte upoznati sa pravima i Zakonskim rješenjima. Iz konačnih rezultata možemo zaključiti da su borci donekle upoznati sa davanjima iz budžeta Brčko distrikta, a da ne znaju pravni okvir tj.da li su prava u formi zakona ili odluka jer je (80 %) ispitanika odgovorilo da su upoznati sa ovim terminom dok je (20%) boraca djelimično ili nikako upoznat. Podatak je čist pokazatelj stvarnog stanja položaja boraca u Brčko distriktu, da je veliki broj u stanju socijalne potrebe i da jednom godišnje željno očekuje javni poziv i dodjelu jednokratne novčane pomoći u iznosu od 225,00 KM .

Ono što je izuzetno važno i što ovaj rad predstavlja jesu i odgovori boraca na pitanje da li su borci temelj ili teret ove držve u kojoj žive, gdje njih (99%) odgovorilo da su borci postavili jedinstveni temelj modernoj i savremenoj državi, dok je minimalni broj odgovorilo da niti su jedno niti drugo.Ovim pitanjem smo željeli uvidjeti i poslati jasnu poruku da borci sebe vide kao utemeljitelje ove države i da se vlast na takav način treba i odnositi prema borcima.

Borci kao građani Brčko distrikta, zaslužuju ravnopravan i adekvatan tretman shodno žrtvi i doprinosu koji su dali i ugradili i zaslužuju da im društvo pruži svu neophodnu pomoći i prava.

Ono što potvrđuje našu hipotezu jeste i činjenica da borci u Brčko distriktu (89,1%) uglavnom misle da su stereotipi, predrasude i nedovoljno razumijevanje od strane izvršne i zakonodavne vlasti glavni uzrok neadekvatnog tretmana i dodjeljivanja prava. "Mi nikada nećemo biti građani drugoga reda niti stanovnici u stanju socijalne potrebe u zajedničkom gradu i zajedničkoj državi, te u skladu sa tim možemo reći da je upravo problem zakonski uređenih prava i oblasti upravo glavni problem u Brčko distriktu".⁸ Nužno je,kako možemo zaključiti iz intervjua sa borcima da je prijeko potrebno i neophodno donošenje Zakona o dopunskim pravima boraca, sa uređenim i jasno definisanim pravima i da ne zavise iz godine u godinu od pojedinaca i političkih volja. Pravimo segregaciju ukoliko je jedina kategorija stanovništva-borci zakonski neuređena i definisana. Naravno, da postoje i oni (10,9%) koji misle da je i

---

⁸ Intervju sa borcem Armije RBiH u Brčko distriktu BIH,dana ,14.09.2019.godine

postojeće stanje u obliku privremenih davanja sasvim uredu, i da borci i ne zaslužuju više i bolje.

Porazna je činjenica da je određeni broj boraca u Brčko distriktu uopšte zadovoljno postojećim dodjeljenim pravima kao i njihoj raspodjeli po pitanju visine jednokratne novčane pomoći jednom u toku godine kao i visini i načinu raspodjele novčanih sredstva za stambeno zbrinjavanje, njih (11,2%), dok preostalih (88,8%) je kategorični nezadovoljno. Ovo pitanje prestavlja jednu cjelokupnu uvertiru za nastavak razgovora, odnosno anketiranja boraca u Brčko distriktu.

Jedno od ključnih pitanja na koja su borci mogli dati odgovor jeste i to da li oni uopšte vjeruju u predstavnike boračkih udruženja i nosioce izvršnih i zakonodavnih vlasti. Mišljenja boraca o povjerenju onih koji ih predstavljaju kroz boračka udruženja i onih koji kroz politiku dodjeljuju novčana sredstava su nedvojbeno u većini nezadovoljna (93,5%) smatrajući prije svega nedostatna odobrena novčana sredstva kao i njihova pravična raspodjela, dok njih (6,5%) su uglavnom zadovoljni, koristeći i druge mogućnosti ostvarivanja prava kroz razne druge vladine programe građanima Brčko distrikta. Prema ovim podacima, prava boraca moraju biti jedinstvena i dovoljna za zadovoljavanje njihovih objektivnih potreba uokvirena u zakon.

Ono što se s pravom i pouzdano može reći, da su borci u Brčko distriktu, pripadnici sve tri bivše vojske i iz svih naroda, jedinstveni po pitanju ostvarivanja prava u postizanju zajedničkog cilja u ravnopravnosti sa ostalim građanima. Čak (94,2%) ispitanika je odgovorilo potvrđno da je jedan zakon dovoljan i pravedan za sve, dok je preostalih (5,8%) ispitanika mišljenja da je i postojeće stanje donekle uredu. Ovo samo potvrđuje činjenicu da je problematika boraca u Brčko distriktu jedinstvena i da se treba raditi na zadovoljavanju njihovih potreba zajednički. Bitno je istaći o trenutnoj svijesti boraca, do jače sukobljenih strana, da jedinstveno uviđaju probleme i traže njihovo zajedničko rješavanje.

U nastavku ankete i intervjeta sa borcima, dobili smo pouzdane rezultate i mišljenja za početne korake dugoročnog rješenja njihovog statusa, koji bi vodio ka stabilnjem procesu izgradnje i očuvanja mira, ekonomskoj i političkoj stabilnosti i cjelokupnom društvenom napretku, te je od ukupnog broja ispitanika glasalo njih (80,9%). Zaokruživanjem priče o distriktu može se

desiti u konačnici sa ovim pozitivnim razmišljanjem, dodjelom adekvatnih i pripadajućih prava borcima.

Jedinstvena zajednička vizija ka ostvarenju zajedničkog cilja dodjelom zasluženih prava (43%) ispitanika jest priznavanje različite prošlosti i učešća u zajedničkom suživotu radi svjetlike budućnosti a pogotovo mlađih pokolenja. Borci su bili jako osjetljivi i rezervisani po ovom pitanju, potvrđujući tezu tri strane tri istine, čime se naravno nikako ne možemo složiti, jer je poznata činjenica da samo priznavanjem jedne istine iz prošlosti, da nam se ne bi slično desilo u budućnosti. Na kraju, borci koji smatraju do jedna istina nije toliko bitna za proces uspostave i nadogradnje prava u budućnosti što pokazuju dobiveni rezultati od (25,6%).

Naredna pitanja vezana su za značaj i ulogu vladajućih struktura, boračkih udruženja, vjerskih zajednica, škola, medija o njihovom statusu i pravima. Prema dobivenim rezultatima, utvrdili smo da borci smatraju da je glavna odgovornost na vladajućim strukturama u Brčkom, kao i da je velika uloga i odgovornost sve triju vjerskih zajednica ka pravednom i pravičnom rješavanju pitanja statusa i prava boraca u Brčko distriktu. Tamo gdje se najviše može uticati na opću percepciju mišljenja javnosti spram boraca, njihovog statusa i prava u društvu jesu škole, odnosno prosvjeta, a naročito mediji. Uglavnom, mišljenja cjelokupne javnosti u Brčko distriktu jeste da borci zaslužuju veća i obuhvatnija prava definisana zakonskim rješenjima.

Bitno je istaći, da kada se govori o nekom društvenom problemu, uvijek je važno istaći indikatore problema, te potencijalna rješenja. U sprovedenoj anketi, naročito iz intervjeta sa borcima Brčko distrikta, smo dobili rezultate na postavljeno pitanje o tome da li su borci, s obzirom i na brojnost i na uskopovezanost ostalih građana s borcima u rodbinskim vezama, ključni subjekt u procesu uspostave, održavanja i nadogradnje svih struktura i sfera javnog života u Brčko distriktu, možemo reći da je od ukupnog broja ispitanih boraca, njih (92%) odgovorilo da su oni ključni subjekt u tim procesima, ali samo ujedinjeni, dok drugi dio ispitanika (8%) smatra da oni ipak nisu ključni u tim procesima.

Dobiveni rezultati nam ulijevaju nadu da su borci ipak temelj a ne teret društva, ujedinjeni spremni aktivno učestvovati u očuvanju dostignutih vrijednosti Brčkog kao distrikta, prestatи biti socijalni slučajevi kakav je trenutni odnos vlasti sprem boraca u Brčko distriktu, a rezultati ankete govore da su glavni krivci takvog trenutnog stanja vladajuće strukture, koji na borce gledaju kao razjedinjene i nacionalno podjeljenje, i dok god ta svijest ne proradi i borci

ne postanu jedinstveni u namjeri za ostvarenje svojih zasluženih prava, teško da će i da se može distrikt pohvaliti kao primjer i uzor ostatku Bosne i Hercegovine. Nama je bitno da smo došli do rezultata gdje kod boraca postoji volja na istrajnosti u ostarenju svojih prava pretočeno kroz zakon.

Dokaz za neše iznesene stavove nalazimo i u odgovoru sljedećeg pitanja gdje ispitanici skoro pa u apsolutnoj većini smatraju da su politička prepucavanja, podjele i nesuglasice jedan od glavnih razloga nerješavanja trajnog statusa boraca u Brčko distriktu. Dakle, ukupno (93%) ispitanika je mišljenja je da su vladajuće strukture razlog njihovog opravdanog nezadovoljstva i neravnopravnog statusa u društvu, dok preostalih (7%) boraca smatra da vladajuće strukture nisu glavni krivac njihovih problema.

Prema dobivenim rezultatima istraživanja, možemo reći da donošenjem jedinstvenog Zakona o dopunskim pravima boraca u Brčko distriktu, od strane vladajućih struktura, borci dobivaju prava i poštovanje a vlast ravnopravnog sugovornika na donošenju i kreiranju svih pitanja u budućnosti.

6. MEDIJI I PRAVA BORACA

Vlasti u BiH nisu u dovoljnoj mjeri svjesne da su borci osobe dio našeg društva, te smatraju da su prava boraca u dobroj mjeri zadovoljavajuća i da je to pitanje riješeno. Kada se, iako rijetko, raspravlja o pravima boraca, bh.institucije nisu dovoljno senzibilne da ustanove i da se bave pitanjima i problemima sa kojima se borci susreću svakodnevno, te polaze od činjenice da je zabrana diskriminacije, koja je regulisana zakonom, sasvim dovoljna za omogućavanjem zaštite i jednakosti boraca sa ostalim građanima BIH.

Obzirom da pitanja i problemi boraca sa kojima se svakodnevno susreću postaju sve vidljivije u BIH, kako kroz medije koji još uvijek izvještavaju na senzacionalistički i šokatan način u cilju privlačenja gledalaca, tako i kroz aktivizam i rad udruženja koja se bave okupljanjem boraca i ne/zaštitom njihovih prava.

Prvi korak ka boljem prepoznavanju i zaštiti ljudskih prava boraca je harmonizacija postojećih zakonskih rješenja na nivou cijele BIH. Vlasti bi takođe trebale, na svim nivoima organizovati obavezne treninge i edukacije za sve javne dužnosnike i uposlenike, kao i policijske službenike i uposlenike javnih uprava, popraćeno medijskim pristupom prema borcima kao ranjivoj kategoriji koji samo zaslužuju svoja prava i pomoći države i društva.

Mediji bi trebali izbjegavati prikazivanje boraca isključivo kroz nihovo socijalno-psihičko stanje: „Ubio se demobilisani borac, demobilisani borac se objesio, potrebna pomoć za liječenje demobilisanom borcu, demobilisani boraca izbačen iz alternativnog smještaja sa četveročlanom porodicom „, itd. te bi trebali uključiti više tema koja se tiču pozitivnih primjera i edukacija i zapošljavanja boraca, kao i izvještavati o borcima na isti način kao što se izvještava o drugim građanima, ne stavljajući sve što je negativno kao prefiks uz demobilisani borac.

Svakodnevno susrećemo novine,radio i televiziju.Govorimo o javnom mnijenju koje doživljavamo kao pojam posebno kad pomoću njega želimo oblikovati društveno-političku

stvarnost.⁹ Mediji trebaju i moraju na etičan i profesionalan način, bez senzacionalizma bilo koje vrste, konačnu pristupiti kategoriji borca kao građaninu BIH koji zaslužuje i uživa svoja prava. Mediji u BIH, a tako i u Brčko distriktu, još uvijek imaju senzacionalistički pristup borcima i temama vezanim za pitanja boraca, obzirom da protesti, štrajkovi, ubistva privlače veliku gledanost, prikazujući u negativnom kontekstu borce u pokušaju ostvarenja pripadajućih prava. Dosadašnja praksa medija koja se svakako mora hitno mijenjati jeste na način da pristup temama povezanim sa borcima stavljaju u kontekst kako bi se širile predrasude i stvarala doza mržnje ostalog građanstva tako da bi se određena tema načinila zanimljivom pričom široj publici.

Generalna praksa medijskog prostora u BIH jeste da radi borbe za što većom gledanošću, mediji često zanemaruju svoje etičke kodekse i profesionalno izvještavanje, te objavljaju borce u kontekstu crnih hronika, ipak postoji i tračak nade za pozitivnije i bolje sutra, nakon dvadeset godina po završetku rata, da postoje i izuzeci medija koji ne izvještavaju na takav način, pronalazeći vedrije i uspješnije teme vezano za borce, prikazujući ih kao talentovane, obrazovane i uspješne individue.

6.1 .Mediji i ljudska prava /međunarodna legislativa i praksa/

Medijska i informacijska pismenost u Bosni i Hercegovini je još uvijek u začecima. Tu se prije svega misli na javne servise koji još uvijek uveliko zavise od dobre političke volje uslovljeno njenim finansiranjem i imenovanjem rukovodnih organa i nije suštinski angažovan na uspostavi mehanizama za sistemski razvoj. U javnom politici u BIH mediji i informacijske tehnologije još uvijek nisu prepoznati kao ključan preduslov demokratizacije društva. Posvećenost države razvoju medijske i informacijske pismenosti još uvijek se zasniva na deklarativnom prepoznavanju njene važnosti a još uvijek nisu preciznije definisane aktivnosti i strateški ciljevi unapređenja i razvoja. Nadležne institucije nisu donijele sistematska rješenja u oblasti medijsko i informacijske oblasti a koja bi za ciljeve imalo trajno i sistematsko rješavanje.

---

⁹ Bauer, Helmu, 1997. Sloboda medija i javno mnjenje. Zagreb: Panliber.

Ugovor o Evropskoj uniji i Ugovor o funkcionisanju Evropske unije su dva glavna izvora prava EU koja su relevantna za medije. Ugovor o Evropskoj uniji predstavlja sporazume između država članica EU i fokusira se na načelima demokratije, ljudskih prava i funkcioniranje institucija EU. Unutar EU medijski sektor je regulisan na nacionalnoj razini, a postoji nekoliko područja medijske regulacije gdje je regulacija EU kompetetnija. Njihova pravna osnova sadržana je u Ugovoru o funkcionisanju Evropske unije i bavi se odredbama koje regulišu slobodno kretanje roba i usluga, politika konkurenčnosti, tehnološke harmonizacije i kulture. Drugo važno područje regulisanja tiče se sektora medija u odnosu na ljudska prava, slobodu izražavanja i pristup informacijama njihovu važnost za funkcionisanje demokratske države. Zaštita slobode medija je priznata od strane Evropske unije kao temeljno pravo i garantuje poštivanje ovih odredbi. Zabranu cenzurisanja medija i sloboda pristupa informacijama sadržana je u Ustavnim zakonima zemalja članica EU i onih koji su natom putu, kao i zaštita slobode izražavanja i slobode štampanja.

Pravo na slobodu izražavanja je zagarantovano internacionalnim i regionalnim sporazumima poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (član 19.), zatim UN Konvencijom o civilnim i političkim pravima, Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, Poveljom o temeljnim pravima EU kao i u Ustavima država članica Vijeća Evrope.

Sloboda izražavanja je mogućnost da pojedinac ima slobodno izražavanje, lično mišljenje bez straha od cenzurisanja ili uplitanja. Pravo na slobodu izražavanja nije limitirano na verbalnu komunikaciju već uključuje mogućnost izražavnja ličnog mišljenja kroz pisanje, javne nastupe, internet ili socijalnim medijima. Sloboda izražavanja i medijske slobode su temelji postojanja otvorenih i demokratskih društava. Bez opšte garancije na slobodu izražavanja i prava medija, zaštićen od strane nezavisnog sudstva, nema ni demokratije ni slobodnog društva. Isto tako, sloboda izražavanja i sloboda medija nisu apsolutna prava i mogu biti ograničena sa ciljem zaštite prava i reputacije drugih, kao što je zabrana govora koji postišu nasilje ili mržnju prema drugim. Ova prava se takođe mogu limitirati kada se radi o pitanjima nacionalne sigurnosti, javni red i mir, javno zdravlje ili pitanje ugroženosti morala.

6.2 .Mediji, ljudska prava i javnost

Pokrivanje, kao i samo praćenje ljudskih prava je nezamislivo u današnje vrijeme bez medija. Uslovi za obavljanje dobrog medijskog izvještavanja o ljudskim pravima jesu izuzetno povoljni, ali isto tako postoje mnoge prijetnje za dobro i objektivno medijsko izvještavanje. Na globalnoj razini, kontrole država nad medijima su drastično opale, a pitanja ljudskih prava su vrednija za informisanje nego ranije. Dodvoravanjem političkih partija i nihovih lidera medijima koji vode više računa o ljudskim pravima, prvenstveno u predizbornim kampanjama. Postoje sve više i postaju sve moćnije organizacije koje putem medija promovišu ljudska prava, štiteći i istražujući kršenje ljudskih prava i objavljajući putem medija prikupljene informacije. Sve veća upotreba interneta i mobilnih telefona, omogućavaju brže i efikasnije i na više načina prijem informacija i više izvora i upozorenja o zaštiti ili kršenju ljudskih prava. Habermas kaže da ne postoji jasna definicija javnog mišljenja, ali javno mišljenje zavisi o načinu gledanja na to. Javno mišljenje je fikcija vladavine zakona, jer ona ne postoji sama po sebi.¹⁰

Mediji su glavni proizvođači informacija za širu javnost, a njihovi izvještači sakupljaju i prezentuju većinu informacija koje se plasiraju u javnost o ljudskim pravima. Imajući mogućnost da odlučuju šta će pokriti i koja pitanja i priče koje će plasirati, mediji imaju ogromnu moć, komentarišući o pitanjima i izražavanjem svojeg mišljenja što svakako u paketu dolazi do javnosti.

Mediji kao ogledalo stanja i društva imaju i moralnu obavezu da promovišu ljudska prava konstantno i u svakoj priči, čuvajući i upozoravajući na eventualne prijetnje ljudskoj slobodi, njihovoj bezbjednosti, njihovom izražavanju i kulturi. Poznavanjem i razumijevanjem ljudskih prava svakog medija čini boljim i profesionalnijim i imaju odgovornost da razotkriju kršenja ljudskih prava i da podignu svijest o ljudskim pravima. Ljudska prava mogu biti objavljivana s vremena na vrijeme, ali prava vrijednost u poznavanju ljudskih prava jeste u tome da ona pomažu da se u novo moderno doba prepunih dešavanja i informacija vide u starim problemima.

---

¹⁰ Habermas, Jirgen, 1969. Javno mnenje. Beograd: Kultura.

U zemljama u razvoju, postoji ograničena tehnološka infrastruktura, otežavajući objektivna medijska izvještavanja gdje se vijesti brzo smjenjuju, ili pak zemlje koje s vremena na vrijeme uvode vrste cenzura na vijesti ili informacije stvarajući na taj način medijsku blokadu. Ni sam BIH nije niti izuzeta niti imuna po pitanju medijskog prostora, objektivnosti i profesionalnosti, upitanjem susjednih medija i njihovim izvještavanjem. Nažalost, svako izještavanje postaje upitno iz koje medijske ukuće dolazi, kojeg je imena novinar koji izvještava ili se potpisuje na vijest i sa kojeg područja BIH dolazi. Takva situacija je u Brčko distriktu, gdje postoje rtv medijske kuće po etnonacionalnom osnutku i sadržaju kao i elektronski portali. Takvo izvještavanje i dobar dio informacija zavise od nacionalnosti osnivača ili izvjestioca, plasiraju se informacije koje jednima odgovara a ne šteti drugima ili trećima. U takvom izvještavanju, dok su jedni oslobođenci drugi su agresori, postoje tri vrste istina i plasiraju se vijesti onih država ili zvaničnika koje odgovaraju jednom narodu. Jedina medijska kuća u Brčko distriktu jeste javno preduzeće Radio Brčko distrikta čiji je osnivač i finansijer Brčko distrikt i koji služi za prenos informacija. Pored toga u internetskom svijetu koji plasiraju određene informacije sa prostora Brčko distrikta su internet portalii: Otisak, E-Brčko, Info Brčko, Brčanski forum i Nula49.

6.3 .Etičke dimenzije medijskog izvještavanja o borcima u BiH

Mediji su kompleksni pojam koji označavaju sustave javnog informisanja i služe za raspršivanje vijesti i audio-vizualnih sadržaja sve u svrhu informisanja većine stanovništva. Prema Zakonu o medijima podrazumijevaju se: novine i drugi tisk, radijski i televizijski programi, programi novinskih agencija, elektoničke publikacije, teletekst i programske sadržaji prijenosom zapisa, glasa, zvuka ili slike. Etika u medijima predstavlja vrlo kompleksnu pojavu zbog niza faktora koji utječu na etičke odnose i relacije. Dimenzija etičnosti u medijskom izvještavanju izuzetno je važna ne samo za opstanak i razvoj već i za proces demokratizacije društva u cjelini. Na ekonomski razvitak države, nedovoljnim izdvajanjem novčanih sredstava znatno i u velikoj mjeri utječu na razvoj i neovisnost medija u cijeloj BiH. Kada je upitanju moral i etika u medijima na prostoru BiH, prisutna je problematična konstatacija gdje nerijetko jedna poništava drugu.

Svako medijsko izvještavanje trebalo bi biti sloboda, odgovornost, tačnost i kavaliteta. Treba imati u vidu da je ponekada teško razlučiti što je zaista moralno i etički unatoč interesu

javnosti. Zbog toga bi trebalo preispitati svaku odluku na više načina prije donošenja konačne odluke s time da nikoga ne ugrožava. Sticanjem osjećaja moralne obaveze i vlastite odgovornosti puno se lakše razumiju i mogu predvidjeti razne situacije prilikom izvještavanja. Jedan od najvećih problema današnjice jeste udarac na slobodu medija ili pak uvođenje cenzure. Preveliki je uticaj političkih moćnika na medije i slobodno izvještavanje, dok je premali broj slobodnih portala, novinara ili medija koji svoju profesiju predstavljaju zaista profesionalno, moralno i etički. Mediji su ti koji stvaraju sliku o nekoj sredini, pojedinoj situaciji, ekonomiji ili aferama bilo koje vrste. Krajnje vrijeme je da se situacija promjeni i da mediji uz sva etička načela počnu izvještavati i služiti svim građanima BIH zbog kojih postoje, stvarajući prave, realne i istinite slike naše stvarnosti za boljšak svih ponaosob i društva u cjelini.

Etičke dimenzije medijskog izvještavanja o borcima u BIH moraju konačno da sagledaju stvarno stanje objektivnih potreba i pripadajućeg statusa u društvu na osnovu žrtve i doprinosu koji su podnijeli, izvlačeći što više pozitivnih primjera doprinosu u društvu, naučnim i ekonomskim dostignućima, a sve manje o problemima, ubistvima, predstavljanju boraca kao teret ove države i društva. Posebno imajući u vidu koliko mediji i etika imaju bitan uticaj u današnjim životima širokih narodnih masa, te ogromnu moć manipulisanja, drastično bi se promijenila slika o borcima , u pozitivnom smislu.

Ono što je prijeko potrebno isključiti, što je više moguće, medijsku nezavisnost od bilo kakvih uticaja kao i manipulacije pojedinaca koji niti znaju niti su upućeni niti su blizu pripadnosti boračkoj kategoriji da o istim raspravljaju i javno medijski iznose svoje stavove i zapažanja i dalje stvaraju negativnu sliku obmanjujući time javnost koji je u takvim slučajevima kao nezavisni posmatrač.Javno mnjenje je mišljenje pripadnika pojedinih ili više društvenih grupa o tome kako treba rješiti (problematično) pitanje za grupu na cjelinu ili je u pitanju opći interes čitave zajednice.¹¹

---

¹¹ Nuhanović, Asad, 1998. Fenomen javnosti. Sarajevo: Promocult.

7. PERSPEKTIVA PRAVA BORACA

Dvadeset i četiri godine po završetku rata u BiH, devetnaest godina od uspostave Brčkog kao distrikta BiH, krajnje vrijeme je za pravno formulisanje prava boraca pripadnika sve tri bivše Armije/vojske u Brčko distriktu BiH. Ono što vraća nadu i daje pretpostavke za svijetliju budućnost boraca kao ravnopravnih građana sa pripadajućim pravima jeste deklarativna podrška svih političkih aktera u donošenju jedinstvenog Zakona o dopunskim pravima boraca. Imajući u vidu činjenicu da je veliki dio boraca ostvario određena statusna pitanja kroz rad i radnopravne odnose ili pak pravo na penzijsko-invalidsko osiguranje, što ih svakako ne isključuje za određeni vid prva koja bi bila propisana zakonom, glavna briga i akcenat trebao bi se odnositi na borce koji trenutno nemaju nikava novčana primanja i koji su u stanju socijalne potrebe. Obezbjedivanjem stalne novčane pomoći, omogućavanjem adekvatne zdrastvene zaštite i potrebnim novčanim sredstvima za liječenje najtežih oboljenja za kojima se javlja potreba liječenja i van granica države BiH, upućivanje na banjsko-klimatsko liječenje, trajno stambeno zbrinjavanje, školovanje i prekvalifikacija, odnosno doškolovanje samo su neka pitanja koje zakon mora propisati.

Dosadašnja praksa određenih vidova izdvajanja novčane pomoći borcima u Brčko distriktu BiH u toku godine, putem odluka i stalnoj zavisnosti od donosioca istih, mora prestati i otici u prošlost. Regulisati adekvatno prestavljanje udruženja koji bi trebali da vode računa i brigu o borcima, jer se ista ta udruženja svake godine finansiraju iz budžeta Brčko distrikta BiH u ne baš malim novčanom iznosima, tako da prestanu biti svrha postojanja samom sebi, nekoliko pojedinaca i instrument političkim moćnicima u obezbjeđivnaju izbornih rezultata i kupovanjem socijalnog mira.

Hoćemo i želimo da vjerujemo, da je svijetlija perspektiva boraca u Brčko distriktu BiH, bez kršenja ljudskih prava i zagarantovanih sloboda, i da društvo može puno toga da iskoristi doprinosom boraca u svim sferama razvoja i prosperiteta kako distrikta, tako i BiH u cjelini. Imajući u obzir činjenicu, nažalost prepušteni sami sebi i od svojih vlastitih sredstava, borci su uspjeli da postanu i intelektualci, ugledni privrednici, uzorni članovi zajednice, koja mora uz njihov doprinos i puni agažman da ih uključi i usmjeri u punom kapacitetu da da svoj doprinos razvoju i prosperitetu budućnosti, a povede računa o onima koji sami nisu mogli da ostvare i obezbijede osnovna prava dosta juna životu čovjeka.

Vodeći brigu o pravoj istini u prošlosti, obezbjeđujući adekvatnu zaštitu i pripadajuća prava akterima, gradi se prosperitetna i svijetlija budućnost novim naraštajima i pokolenjima, a među njima svakako posebno mjesto zaslužuju borci na prostoru Brčko distrikta BIH. Uključivši širu drušvenu zajednicu, vođenjem javne rasprave, uzimajući iskustva iz okruženja, sve je spremno i pravi je momenat za pravni okvir donošenja pripadajućih prava boraca u Brčko distriktu BIH čime ni se konačno ispravila nepravda i neopravdano izostavljanje i dugogodišnja nebriga prema borcima.

7.1 .Prava boraca kao pretpostavka građanske ravnopravnosti

Između demokratije i ljudskih prava postoji dvostruki odnos, s jedne strane, istorijski se zahtjev za demokratijom pojavljuje kao rezultat jačanja ličnih prava pojedinaca, a s druge strane među njima postoji i napetost, budući da ljudska prava treba štititi i od volje većine u demokratskoj državi¹². Borci, kao i svi drugi građani, imaju pravo na socijalna i ekomska prava, a BIH kao članica i potpisnica međunarodnih ugovora, obavezala se da će promovisati i pomagati provedbu tih prava. U tom kontekstu, obaveza je da se donesu zakoni, propisi i politike u oblasti ekonomskih, socijalnih i drugih ljudskih prava i temeljnih sloboda, te sprovesti u praksi. Također, posebna pažnja treba da se obrati na probleme u oblasti zapošljavanja, stanovanja, zdravstva i socijalne sigurnosti. Pomoći države borcima također pomaže širem programu rješavanja pitanja socijalne isključenosti. U interesu je šire društvene zajednice kao i društva u cjelini jest da se preduzmu posebne i dodatne mјere kako bi borci bili u mogućnosti ostvariti se kao ravnopravni građani na profesionalnom i privatnom planu. Bez odgovarajućih programa za borce nije moguća integracija velikog broja dojučerašnjih ratnika u civilno društvo. Socijalna i ekomska prava boraca u izvjesnoj mjeri se razlikuju od političkih i građanskih prava, prije svega što predstavljaju cilj koji treba postići. Jedan od ključnih problema i koji izaziva diskriminaciju boraca jeste što Bosna i Hercegovina nema državno ministarstvo za pitanja boraca, već su zakoni doneseni na nivou entiteta, a dopunska prava po kantonima, tako da određena postojeća prava isključivo zavise od izdvajanja novčanih sredstava i nisu ista i usklađena. Pored svih pomenutih prava i novčanih sredstava koja se izdvajaju za borce, ključni cilj i potreba je uspostavljanja bilo bi idealne da se na

---

¹² Lohmann, Georg, 2004. Demokracija i ljudska prava. Politička Misao 41(1).

nivou države formira agencija za praćenje zdravlja boraca koja bi imala za cilj da vodi ili koordinira politiku djelovanja ka poboljšanju medicinske brige i borcima samim tim bilo bi omogućeno i bilo koje postojanje i sprečavanje potencijalnih rizika kojima su izloženi borci, prikupljanje i obrada svih podataka koji bi prikazivali medicinsko stanje boraca na cijelom području BIH, a samim tim bi hitno se reagovalo po ukazanoj potrebi i onim vidom medicinske pomoći kako bi se u budućnosti spriječili nemili događaji kojih je bilo i previše do sada. Država treba da izgradi partnerski odnos i uveže sva uskopovezana i zaintresovana udruženja i organizacije iz nevladinog sektora, samo sa jednim ciljem pomoći i brige borcima. Ono što je iznimno važno istaći jeste nedostatak a potreba za tzv.nematerijalnim problemima boraca što uključuje pomoć psihologa, socijalnog radnika ili službu za savjetovanje. Veliki broj boraca je izložen riziku od posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP) tokom četverogodišnjeg učestvovanja u ratu. PTSP jeste stresom izazvana bolest koja ima različite simptome, kao što su alkoholizam, zloupotreba droga i depresija, što je u velikoj mjeri prisutno bez adekvatne stručne pomoći ili adrese na koju bi se mogao uputiti.

A da bi se ispravno i stručno pristupilo brizi i rješavanju navedenog problema potrebno je stvoriti bazu podataka, evidencija do sad izvršenih samoubistava ili ubistava, sprovesti anketno istraživanje mentalnog zdravlja, specifično i detaljno obrazovanje i obuke, ustanoviti i ukloniti koliko postojeće stanje nedostataka resursa i velikih opterećenja utiče, poduzeti korake u programu podrške namjenjenih porodicama onih boraca kojima je dijagnosticiran PTSP i to popraćeno povjerljivošću medicinskih podataka uz obavezu zaštite ličnih podataka.

7.2 .Nužnost promjena i preporuke za promjena odnosa prema pitanjima ljudskih prava /posebno boraca/

Uspješna integracija bivših pripadnika triju Armija/vojski na prostoru BIH pomaže u stabilizaciji postkonfliktnih situacija, kada veliki broj boraca postaje višak i prelazi na mirnodopski način življenja.Da bi uspješnost rješavanja određenog konflikta bila zadovoljena nužno je da interesi zavađenih strana predstavljaju osnovu u procesu pregovaranja:pronalazi različite postupke koji bi potakli sukobljene strane da sjednu za isti sto,savjetovati učesnike sukoba,davati im prijedloge o konačnom rješenju koji bi mogao dugoročno spriječiti

konflikt.¹³ Demobilizacija u znatnoj mjeri mora da prati prekvalifikaciju boraca. Okvir politike djelovanja prema borcima treba se regulisati zakonom na državnom nivou u skladu sa međunarodnim obavezama, dajući značaj na društvenom i zvaničnom priznanju boraca uspostavljenom komunikacijom između boraca i države i njenoj efikasnoj brizi koja će zadovoljiti zahtjeve i potrebe boraca. Politika prema borcima i onih koji pružaju pomoć borcima ne smiju vršiti diskriminaciju po bilo kojem osnovu, kao što su spol, rasa, boja kože, religija, političkoj ili nacionalnoj pripadnosti. Borci koji spadaju u ugrožene grupe u društvu, bez riješenog stambenog pitanja, bez omogućene adekvatne medicinske pomoći, bez bilo kakvih stalnih novčanih primanja, treba posvetiti posebnu pažnju. Posebna pažnja također se zahtijeva u slučajevima nasilja u porodici i potencijalnim rizicima od samoubistava.

Nužnost promjena i preporuke koje se trebaju odmah donijeti podrazumijevale bi:

- poboljšanje i uokvirenje svih zakonskih rješenja koji se odnose na borce,
- socijalna sigurnost i medicinska briga,
- aktivnija integracija i ublažavanje poteškoća nastalih psihosocijalnim posljedicama,

jesu polja na kojima se mora odmah raditi kako bi se konačno zaokružila priča o statusu i paravima boraca. Desetine zakonskih rješenja i propisa, neujednačeno izdvajanje novčanih sredstava stavlja borce u neravnopravan položaj i radi diskriminaciju unutar kategorije, tako da su evidentne i značajne razlike prava u zavisnosti u kojoj opštini, kantonu ili entitetu borac živi. Donošenjem jedinstvenog i okvirnog zakona, objedinjujući dostignuta prava kao i uspostavu prijeko potrebnih stvorio bi se na jedinstvenom prostoru jedinstven set prava.

Radnim angažmanom, odgovarajućim zbrinjavanjem boraca koji više nisu radno sposobni i nalaze se u poodmaklim godinama a ne ispunjavaju uslove iz propisa drugih oblasti, medicinska briga i pomoć oštećenjima direktno prouzrokovanim i nastalim od posljedica rata, kako samog borca tako i članove njegove porodice, da ne trpe i ne osjećaju i danas posljedice zato što država i društvo nije blagovremeno i adekvatno odgovorila i reagovala, a da se ne bi u budućnosti stvarali neki novi stresni poremećaji jer ako bolest nije nasljedna svakako jeste prenosiva ako se odrasta i stalno boravi u takvom okruženju bez bilo kakve stručne

---

¹³ Milašinović, Srđan & Kešetović, Želimir, Mogučnost rješavanja unutardržavnih konflikata, 2009.

Autori pokušavaju ukazati da su konflicti u dosadašnjoj ljudskoj istoriji bili veoma česta pojava.

medicinske pomoć. Sručno potpomognutim i zdravim borcem, materijalno situiranim, stvara se i zdrava porodica, sa što manje dodira i uticaja posljedica ratnog perioda, kao nove generacije naraštaja koji aktivno učestvuju na daljnoj izgradnji razvoju i prosperiteta društva i države u cjelini.

7.3 .Stvaranje koncepta demokratskog društva kao zajednice ravnopravnih ljudi - međusobno različitih, ali jednakovrijednih

Opšte je uvjerenje da je svako ljudsko biće jednakovrijedno imao dostojanstvo i pravo na jednakopostovanje kao i pravo na isti set ljudskih prava i temeljnih sloboda, te se tako prema njemu treba i odnositi.Demokratija je kao uređenje političkog života utemeljena na političkoj jednakosti svih građana,što je usko povezano sa ekonomskom jednakosću¹⁴. Borci sa izgubljenim četverogodišnjim ratnim vremenskim periodom su ravnopravni građani ove države, i to na način i pod uslovom da im ista ta država nadomjesti njihova oštećenja i ono što su izgubili i dali toj istoj državi. Socijalno uključivanje boraca podrazumijeva i društvenu i ekonomsku kategoriju razvoja kroz razne poduhvate i razvojne transfere ulazući u edukaciju, obuku znanje i na taj način izjednačava mogućnost za život i rad kao ravnopravnim građanima. Podižući njihov nivo radne aktivnosti uzimajući u obzir njihovu specifičnost u smislu ograničenosti vještine i znanja a sa potencijalom kojeg samo treba nadograditi kako bi se povećala njihova zaposlenost kao ključni preduslov za aktivnu ulogu u društvu. Ovaj način pristupa i trajnog rješavanja tretira i različite vidove socijalnog osiguranja i socijalne zaštite koja bitno utiče na socijalni položaj boraca. Na taj način podiže se participacija neaktivnog i obeshrabrenog dijela stanovništva u aktivni društveni život, tržište rada jednakih mogućnosti za sve. S druge strane, postepeno se smanjuje opterećenje i novčana izdvajanja raznih socijalnih programa, a povećava udjel onih koji doprinose ekonomskom razvoju i pune budžete od kojih su bili direktno zavisni u prošlosti.

Razvojem civilnog i nevladinog sektora, formiranje udruženja koja nisu svrha i korist samo pojedincima, čiji jedini cilj mora bit paritetan odnos s vlasti radi zadovoljenja potreba članstva iz kategorije iz koje dolaze i za koja su i osnovana.

---

¹⁴ Held, David, 1990. Modeli demokracije. Zagreb: Školska knjiga.

U Bosni i Hercegovini sastavljenoj od dva entiteta, deset kantona i distrikтом, u kojoj žive tri konstitutivna naroda i ostali, kategorija borca koji predstavlja veliki dio stanovništva koji je aktivno učestvovao u ratnim dešavanjima mora biti konačno svojim statusom kao ravnopravni ljudi države u koj žive, kako bi zajedno sa drugim i ostalim aktivno učestvovali u njenim daljem razvoju i stabilnosti.

Nosioci izvršnih i zakonodavnih nivoa vlasti, tako i ostalo stanovništvo BIH konačno na borce moraju gledati kao njima ravnopravne građane demokratskog društva. Tako da svi zajedno možemo i hoćemo sigurnim koracima ići naprijed. Vodeći svjetski teoretičar i praktičar John Paul Lederach pojам izgradnje mira vidi kao „jačanje i osnaživanje nenasilne društvene infrastrukture kako bi se mogli najbolje iskoristiti unutrašnji i vanjski resursi za uspostavu stabilnog mira“.¹⁵ Prema Škrabalo i saradnicima izgradnja mira je „koncept koji se koristi u procesu kreiranja politika i mjera i u izgradnji zajednice, a odnosi se na širok spektar napora na svim društvenim razinama kojima je cilj transformacija društvenih odnosa, struktura i kulture u smjeru koji pruža mogućnosti za smanjenje društvenih konflikata kao što su politička i ekonomска nejednakost i unapređenje sposobnosti pojedinaca, grupa i institucija da se nose s konfliktima na ne nasilan i konstruktivan način“.¹⁶

---

¹⁵ Lederach, Building Peace-Sustainable reconciliation in divided societies (1997), United States Institute for Peace; prema: Centar za mirovne studije, 2016. *Mirovni studiji. Osnovni pojmovi*. Zagreb: Centar za mirovne studije: 24.

¹⁶ Ibid.

8. ZAKLJUČAK

Ustanovili smo da prava bivših boraca, zavise kako o pojmovnom određenju tako i o političkoj volji u zemlji u kojoj žive, o njihovoj dobi, bračnom statusu, etničkoj pripadnosti, oružanim snagama u kojoj su bili pripadnici, okolnostima pod kojima su mobilizovani i demobilisani kao i o mnogim duguim aspektima njihovih života nakon rata u mirnodopskim uslovima kao što su nezaposlenost, neobrazovanost, zdravstveno stanje, stambena situacija i drugo.

Sva pažnja i trenutne aktivnosti društva usnjere su na veći broj boraca koji će ispunjavati uslove za odlazak u penziju, a u međuvremenu će primati vid socijalne pomoći od po 5,00 KM po svakom mjesecu učestvovanja u Armiji pod uslovom da je nezaposlen i ima navršenih pedest i sedam godina života. Da li je takav sistem najprimijereniji i najučinkovitiji, dakako da nije. Uspostava općeg koncezusa oko primjereno tretmana za borce, kao i oko potrebnog dosega prava borcima, teško je ostvariti.

Bosnu i Hercegovinu, Brčko distrikt Bosne i Hercegovine karakteriše česta negodovanja boraca, a manje njihovih udruženja usmjerena prema društvu, čiji bi osnovni cilj unapređenje programa pomoći. Isto tako, na drugoj strani, teško je ustanoviti koliko su pojedini programi svrshishodni. Većina prava je ponajprije kompenzacijski usmjerena na prava unutar penzijsko i zdravstvenog sistema kao i za vrijeme nezaposlenosti, te na druga novčana davanja, a znatno manje na razvoj kvalitetnih programa reintegracije. U slaboj mjeri, neznatno ili nikako se nude programi obrazovanja i prekvalifikacije, podsticanje zapošljavanja i samozapošljavanja. Pošto nema njihove evaluacije, teško je reći koliko su oni stvrano uspješni i daju li određene rezultate. Činjenica je da određena, povremena i privremena novčana i druga materijalna davanja olakšavaju svakodnevni život borca, a šta je sa dugoročnim planom i programom. Borac kao nezaposleno lice zavoda za zapošljavanje i potencijalni kandidat za ostvarenje prava na penziju, nije najbolji način rješavanja problema boračke populacije.

Nedostatak kvalitetnih programa čini boračku populaciju stalno ovisnom o pomoći države, društva, pojedinca u nekakvoj političkoj skupštinskoj većini. Neusvajanjem Zakona o doponskim pravima boraca u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine, te stalnim grantovskim izdvajanjem novčanih sredstava na godišnjem nivou, upravo to čini-ovisnost boraca. Uzimajući u obzir činjenicu da se radi o relativno mlađoj populaciji, kompenzacijski pristup

rješavanju njihovih problema nije primjeren a niti najjeftiniji. On lako dovodi do potpune isključenosti boraca iz društvenog života, jer nije urađeno ono što je trebalo. Da bude uključenost u društveni život, a što za sobom povlači niz dodatnih problema koji zahvataju ne samo njih, nego i njihove porodice i zajednicu u kojoj žive.

Među borcima preovladavaju lica sa osnovnim stepenom obrazovanja. Veći dio boraca prije rata zaposlenih izgubilo je posao, s nemogućnošću povratka na isti iz raznoraznih okolnosti, a znatan dio nije nikada niti radio. To svakako govori u prilogu integracijskih politikama. Rješenje problema boračke populacije ponajprije treba tražiti u nihovom doškolovanju i prekvalifikaciji, odnosno podizanju stepena nivoa njihove zaposlenosti.

Kroz rad i sprovedeno istraživanje možemo da potvrđimo postavljene pomoćne hipoteze i to:

- Potvrđujemo da organi vlasti Brčko distrikta, kao i vlasti na državnom i entitetskim nivoima, normativno garantuju sva prava i slobode boraca.
- Dalje potvrđujemo da svi ovi organi vlasti u praktičnom smislu ne djeluju prema preuzetim državnim i međunarodnim obavezama.
- Kroz rezultate analize zakona i pravilnika, te intervjuja i ankete potvrđujemo da organi vlasti na svim nivoima ne štite boračku populaciju i njihova prava i slobode i ne unapređuju njihov ekonomski položaj.
- Konačno potvrđujemo da deklarativna podrška pravima i slobodama boraca od strane nivoa vlasti, uz nedostatak dovoljne stručne i materijalne podrške, od boraca čini istaknuto ali ugroženu kategoriju ovisnu o kontinuiranoj pomoći i milosti nosilaca vlasti.

Prema iznesenom potvrđujemo i glavnu hipotezu ovog rada, koja ima i širi značaj izvan skupine boračke populacije, a to je da je odnos izvršne i zakonodavne vlasti Brčko distrikta prema pravima i slobodama boraca odraz odnosa ovih vlasti spram ustavnim rješenjima i međunarodnim dokumentima iz oblasti zaštite individualnih ljudskih prava.

Potrebno je stručno i studiozno evaluirati učinke već donesenih i provedenih mjera koje su se i kako pokazale učinkovitim ili manje. To samo po sebi nebi bilo dovoljno, te bi razvoj odgovarajućih vještina i sposobnosti kod boračke populacije trebalo i pratiti odgovarajuća ponuda radnih mjesta.

Integracijski i kompezacijски pristup ne bi trebali isključivati jedan drugog, već nadopunjavati. Činjenica je da će jedan dio boračke populacije zauvijek ostati zavisan o pomoći države i tu će država morati određenim mjerama zadovoljiti njihov doprinos, dok s druge strane država se mora usmjeriti na uspješnu reintegraciju boraca u civilni život, zaposlenjem i osjećajem borca živim. Odnos izvršne i zakonodavne vlasti Brčko distrikta prema pravima i slobodama boraca je odraz odnosa ovih vlasti nasuprot ustavnim rješenjima i međunarodnim dokumentima iz oblasti zaštite individualnih ljudskih prava.

9. BIBLIOGRAFIJA

- [1] Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda,1981.
- [2] Američka deklaracija o pravima i dužnostima čovjeka,1948
- [3] Bauer, Helmu, 1997. Sloboda medija i javno mnjenje. Zagreb: Panliber.
- [4] Becker, Werner, 1997. Pravna država i ljudska prava. Politička Misao 34(4).
- [5] Bercis, Pierre, 2001. Oslobođiti prava čovjeka. Zagreb: Politička kultura.
- [6] Centar za mirovne studije, 2016. *Mirovni studiji. Osnovni pojmovi*. Zagreb: Centar za mirovne studije
- [7] Deklaracija o odgovornostima sadašnjih generacija prema budućim generacijama,UNESCO,1997.
- [8] Dekleracija o pravima i odgovornostima pojedinaca,grupa i društvenih tijela u promicanju i zaštiti univerzalno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda,UN1998.
- [9] Deklaracija i Program obrazovanja za demokratsko građanstvo utemeljeno na pravima i odgovornostima građana,Vijeće Europe,1999.
- [10] Europska konvencija o ljudskim pravima,1953.
- [11] Habermas, Jirgen, 1969. Javno mnenje. Beograd: Kultura.
- [12] Held, David, 1990. Modeli demokracije. Zagreb: Školska knjiga.
- [13] Janda, Kenneth, Jeffrey Berry, Jerry Goldman, 1999. Izazovi demokracije. Zagreb: Durieux.
- [14] Kapidžić, Damir, 2019. Multietnička demokracija. Sarajevo: FPN.
- [15] Lohmann, Georg, 2004. Demokracija i ljudska prava. Politička Misao 41(1).
- [16] Milašinović,Srđan &Kešetović,Želimir,Mogučnost rješavanja unutardržavnih konflikata,2009.
- [17] Nuhanović, Asad, 1998. Fenomen javnosti. Sarajevo: Promocult.
- [18] Nuhanović, Asad, 2005. Demokratija, mediji, javnost: ogled o slobodi i jednakosti. Sarajevo: Promocult.
- [19] Odluka o odobravanju programa utroška sredstava za dodjelu jednokratne novčane pomoći demobilisanom borcu i članu uže porodice umrlog demobilisanog borca na području Brčko distrikta ,broj predmeta:40-000019/19,broj akta:01.11-1161DS-020/19.od 10.07.2019.godine.
- [20] Odluka o odobravanju programa utroška sredstava za dodjelu jednokratne novčane pomoći za slučaj smrti demobilisanim borcima i članovima uže porodice umrlog demobilisanog borca na

području Brčko distrikta, broj predmeta: 40-000015/19. broj akta: 01.11.1161DS-013/19 od 24.06.2019. godine.

- [21] Pavlović, Vukašin, 2011. Država i društvo. Beograd: Čigoja štampa.
- [22] Petek, Zdravko, 2001. Javna dobra i političko odlučivanje. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- [23] Statut Brčko distrikta (stranica Skupštine Brčko distrikta BiH: <https://skupstinabd.ba>)
- [24] Ustav Bosne i Hercegovine (nezvanični prevod Ustavnog suda BiH: <http://www.ccbh.ba>).
- [25] Zakon o pravima demobiliziranih branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BIH“, broj 54/19/26.07.2019.).
- [26] Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica („Službene novine Federacije BIH“, broj: 33/04/26.06.2004., 72/07, 9/10).
- [27] Zakon o osnovnim pravima boraca, vojnih invalida i porodica palih boraca („Službeni list SRJ“, broj: 24/98, 29/98-ispravka i 25/00-sus i „Službeni glasnik RS“, broj: 101/05-dr.Zakona, 111/09-dr.Zakona i broj: 50/18.).
- [28] Zakon o dopunskim pravima porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni list“, broj: 26/04.).

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student magistarskog studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu potpisujem izjavu da sam upoznat sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu.

Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisao samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom drugom ocjenjivanju.

Saglasan sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum _____

Potpis _____